

Journal of Scientific Research

Editor: Rifat MORINA

Volume 2 Issue 1

Content

1. Shpejtim BULLIQI, Leutrim KRASNIQI 2
**THE INFLUENCE OF MORPHOMETRIC PARAMETERS ON HUMAN LIFE AND
ACTIVITY (CASE STUDY: KAÇANDOLL RIVER BASIN, KOSOVO)**
2. Mirdite PERTESHI, Lulzime KADRIU 13
**PLAY AS AN EDUCATIONAL TOOL THAT PROMOTES LEARNING IN
PRIMARY EDUCATION**
3. Shyqeri HAJDARI 19
**KOSOVO FACING THE CHALLENGE OF CORRUPTION AND THE
EFFECTS OF ECONOMIC DEVELOPMENT**
4. Fehim HOXHA 49
**NDIKIMI I TRAJNIMIT NË RRIJTJEN E PERFORMANCËS SË
PUNËTORËVE NË KORPORATAT KOSOVARE**
5. Bese KRASNIQI, Jetmira QOVANAJ 51
VLERËSIMI I NJOHURIVE TË NXËNËSVE NË SHKOLLA FILLORE

THE INFLUENCE OF MORPHOMETRIC PARAMETERS ON HUMAN LIFE AND ACTIVITY (CASE STUDY: KAÇANDOLL RIVER BASIN, KOSOVO)

Shpejtim BULLIQI, Leutrim KRASNIQI*,
University of Prishtina “Hasan Prishtina”, Department of Geography, Republic of
Kosovo,

*Corresponding author: leutrimkrasniqi14@yahoo.com

ABSTRACT:

Hereby this paper we have attempted to study the impact of morphometric characteristics, in human life and activity in the Kaçandoll river basin. A large number of activities including the social ones, construction of roads, settlements, accumulations, and other infrastructural facilities, but also in the context of land development, are influenced by relief. The Kaçandoll basin lies in the north-eastern part of Kosovo, in the morphological aspect it belongs to the Kopaonik mountain range, while the southernmost part of the basin lies in the valley of Lebana. Kaçandoll river flows as a hydrological artery in this area, the right branch of the Llap river. In order to recognize the geomorphologic features of a given space, it is important to calculate the morphometric parameters, whereby relief forms are categorized. Hence, these most important parameters are vertical fragmentation, horizontal fragmentation, relief slope. The two methods that occupy a special place were statistical and GIS/RS, thus helping us to calculate and present the results that we achieved. This study presents a practical concept of relief wherein people carry out their activities, whereas based on the principle of causality it helps to establish an order for existence.

Key-words: GIS, morphometric parameters, human activity

1. INTRODUCTION

Relief on its forms has been always the object of study, admiration, curiosity, and practical analysis for people all over the world (Bulliqi, Krasniqi, & Isufi, 2020). Author Kristo (1971), defines the relief of the earth's surface as one of the main components of the geographical environment, which determines the size and density of settlements. The rapid socio-economic development during the last decades necessarily aroused the interest for the scientific and practical study of the relief for the sustainable planning of the space. To know the characteristics of the relief, it is more than necessary to calculate the morphometric parameters. Morphometry is the measurement and mathematical analysis of the configuration of the earth's surface, shape, and dimension of its landforms (Clarke, 1996; Agarwal, 1998; Vijith and Satheesh, 2006). The morphology of the drainage basin reflects numerous geological and geomorphological processes over time, according to a generally accepted theory of morphometry. The geological and

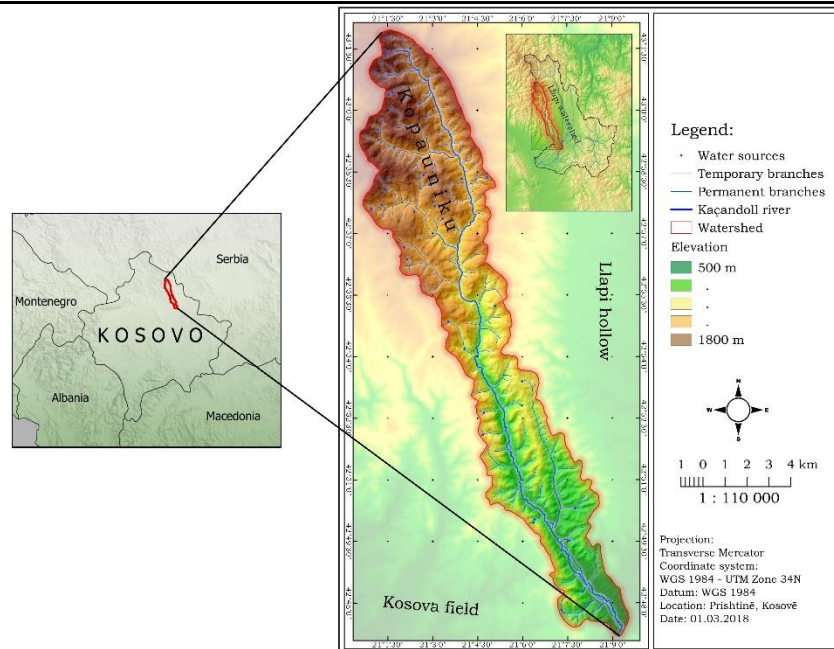

geomorphological processes that occurred over time are the main determinants of the morphometry of the basin (Horton, 1945; Strahler 1952; Muller 1968; Shreve 1969; Evans 1972). Morphometric parameter analysis would not be complete if we did not include the hydrological aspect. The main reason for the hydrological impact lies in the fact that water activity is an indication of the morphology of the terrain. Visual presentation of the relief forms is made possible through digital elevation model (DEM). DEM is basically a numerical representation of topography that is usually stored in equalized grid cells, each with a value of elevation (Setianto and Triandini, 2013). DEM includes information regarding the topography and geomorphology, it is widely used in hydrological and geomorphological fields, with the advancement of digital watershed modelling and relevant technologies (Bahadur, 2009; Hancock et al., 2006; Li et al., 2013; Wu et al., 2017). GIS techniques are being effectively used in recent times in determining the quantitative description of the morphometric analysis. GIS provides an excellent means of storing, retrieving, manipulating, and analyzing drainage information (Reddy, 2002). The advantages of automatic processing approach include process reliability and reproducibility and cost-effectiveness. Also results in digital format can be linked with other data sets easily (Akram et al., 2012; Kuchay and Bhat, 2013). The present study aims at the calculation of morphometric parameters using GIS, as well as recent developments in this field.

2. STUDY AREA

The Kaçandoll basin lies in the north-eastern part of Kosovo, in the morphological aspect it belongs to the Kopaonik mountain range, while the southernmost part of the basin lies in the valley of Lebana. The main river is Kaçandoll, which gathers water branches through this basin, flowing in the Llap River as his right branch. The area of the basin covers 96.38 km² (10% of the Llap basin) and the length of the watershed is 73.75 km.

The main point of the river source lies in Kaçandoll at the altitude of about 1400 m, while the estuary has an altitude of 552 m. The eroding, transporting, and depositing processes the river performs along 33.35 km, as part of this permanent branch with a length of 10.12 km, while the temporary branches are of a length of 115.10 km. Such provision of the basin has influenced to be populated since the prehistoric age, mostly at the bottom of the basin (see Fig. 1).

Fig. 1. Location of the study area

The oldest rocks belong to the stage of the Paleozoic represented by greenschist that build small places in the upper part of the basin. Mesozoic formations are manifested in the period of Triassic represented by fragments of serpentinite, limestone, marlstone, chert, calcite, partly conglomerate, and the Jurassic period represented by serpentinite, peridotite, dunitite. Formations of the Cenozoic are represented by the rocks of Neogene such as conglomerate, sandstone, marlstone, etc., and with rocks of Quaternary such as alluviums and diluviums (ICMM, 2006). In the tectonic aspect, the basin lies in the tectonic zone of Vardar, respectively in the unit of outer and central Vardar subzones (Bulliqi, 2008). The most important tectonic fault from the morphological aspect is the Kaçandoll fault, the length of this fault is approximately 30 km between the Kaçandoll and the estuary, being conditioned by it in direction, dimensions, and morphological features (Bulliqi, 2006).

3. DATA AND METHODS

Analysis of morphometric parameters was made possible through the use of DEM and GIS techniques. Initially, a digital elevation model with a precision of 12 m / pixel (which facilitates the results to be more realistic) was downloaded from the Alaska Satellite Facility for the basin. Subsequent stages of analysis were done through GIS softwares (ArcMap and QGIS). After defining the boundary of the basin and other data collected, the whole basin was divided into grids of size 1 km². All of the grid squares have a center with a certain numerical value, this value was then used for the IDW interpolation method. In the IDW method, it is assumed substantially that

the rate of correlations and similarities between neighbors is proportional to the distance between them that can be defined as a distance reverse function of every point from neighboring points.

The morphometric parameters that have been analyzed were: vertical fragmentation, horizontal fragmentation, and slope fragmentation. Whereas, the formulas for each parameter are explained to the respective part.

4. RESULTS AND DISCUSSIONS

4.1. Vertical fragmentation

By vertical energy of relief hereby we mean the intensity of the erosion, influence on relief morphology on the one hand, and the intensity of neotectonic motions on the other hand (Talani, 1997). From the vertical fragmentation analysis, we have the possibility of identifying areas with small or large tectonic faults as well as erosional activity. Specifically, in those areas where the fragmentation is larger, the longitudinal and transverse faults are more pronounced, whereas on the contrary with the small fragmentation they are less pronounced. From the vertical fragmentation in correlation with the horizontal fragmentation, slope, etc., the degree of evolution of relief can be known. The vertical fragmentation of relief expresses the difference between the absolute maximum and the minimum value per unit of area (Talani, 1997):

$$V_D = H_{\max} - H_{\min} / A \text{ (m / km}^2 \text{)}$$

Where: $H_{\max}$ - absolute maximum elevation, $H_{\min}$ - absolute minimum elevation,
A - Area.

From this formula we have calculated the degree of vertical energy, the values range from 58 m/km^2 to 395 m/km^2 , while average vertical fragmentation is 238 m/km^2 . These values explanation that it is about a territory characterized by intensive active tectonics which has conditioned the average to the highest of this component within this basin (Table 1 and Fig. 2).

Table 1. Distribution of vertical fragmentation

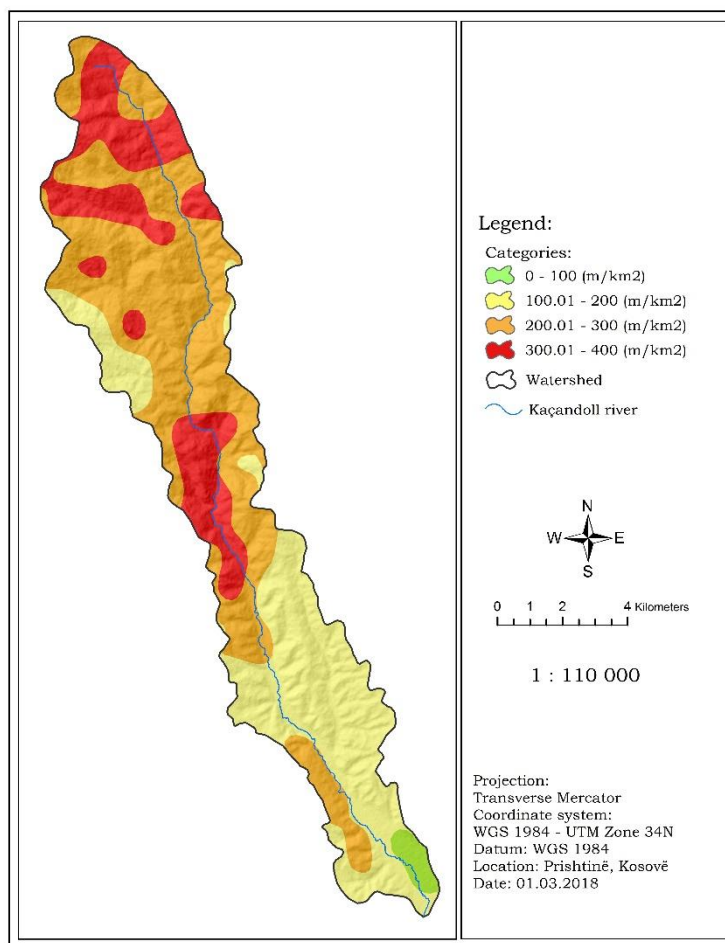
No.	Categories	Area	Percentage	Description of fragmentation
I	50-100	1.58	1.64	Low vertical fragmentation
II	100.01-200	30.89	32.05	Moderate vertical fragmentation
III	200.01-300	43.64	45.28	High vertical fragmentation
IV	300.01-400	20.27	21.03	Very high vertical fragmentation
Total		96.38 km ²	100%	

I. Low vertical fragmentation - Territories in this category are represented by 1.58 km² (1.64%) of the entire basin. These territories lie at the bottom of the basin (Lupç i Poshtëm and Majac localities) with a small slope, consisting of gravel, sand, silt.

II. Moderate vertical fragmentation - Territories with this value of fragmentation constitute 30.89 km² (32.05%) of the basin. There is a normal fault in direction N-S with the highest fragmentation in the northern part. This category of fragmentation is mostly part of Majac, Lupç i Epërm then less in Popova, Lupç i Poshtëm, Llapashticë e Epërme, Penuha, and Burica.

III. High vertical fragmentation - This fragmentation category dominates, with 43.64 km² (45.28%). It lies in the upper part of the basin, thus defining the influence of internal forces rather than the external forces, especially the influence of the tectonic contact of the Vardar subzone, the central and the outer subzone. The places characterized by this fragmentation are Popova, Vesekofc, Kovaçica, Bajgora, Kaçandoll and on a small surface in the western part of Majac.

IV. Very high vertical fragmentation – is related to territories that have mostly strong rocks (peridotite, dunite) and tectonic faults that leave a trail on forming the huge slope valleys. It represents the largest vertical fragmentation extending to the upper territories, but also with a generation in the middle of the basin with 20.27 km² (21.03%). Localities that have mostly this fragmentation are Kaçandoll and Popova.

Fig. 2. Vertical fragmentation map

4.2. Horizontal fragmentation

The horizontal fragmentation is a parameter that explains the degree of relief fragmentation in the horizontal plane of a given space as the result of the permanent and temporary water flow

eroding activity (Talani, 1997). Horizontal fragmentation is a quantitative reflection for the analysis of relief configuration, which is a function of climate, lithology and the history of relief. This parameter is used as an indirect indicator for the explanation of relief morphogenesis. The analysis of the horizontal energy has theoretical and practical significance: the theoretical aspect enables the recognition of territories based on the principle of causality, and in practical aspect the identification of the risk that is threatened to take protective measures from external erosion processes. From the data, we will analyze the fragmentation variables and can rely on the orientation and prognosis axis in the development of agriculture, road maintenance, terraces, protection of urban centers etc. The horizontal fragmentation of a given space is calculated on the ratio between the length of the temporary and permanent hydrographic network per unit of area, expressed by the formula (Talani, 1997):

$$H_D = \sum l / A \text{ (km / km}^2\text{)}$$

Where: $\sum l$ – the length of the temporary and permanent hydrographic network,
 A – Area.

The value of the horizontal fragmentation in the Kaçandoll River basin ranges from 0.01 km / km^2 to 1.60 km / km^2 , and the average is 0.50 km / km^2 . These values indicate that it is characterized by small to medium fragmentation and the role of watercourses in relief modeling is small to moderate (Table 2, and Fig. 3).

Table 2. Distribution of horizontal fragmentation

No.	Categories	Area	Percentage	Description of fragmentation
I	0 – 0.40	35.13	36.45	Very low horizontal fragmentation
II	0.4001 – 0.80	35.38	36.71	Low horizontal fragmentation
III	0.8001 – 1.20	21.05	21.84	Moderate horizontal fragmentation
IV	1.2001 – 1.60	4.82	5.00	High horizontal fragmentation
Total		96.38 km ²	100 %	

I. Low vertical fragmentation - Territories in this category are represented by 1.58 km² (1.64%) of the entire basin. These territories lie at the bottom of the basin (Lupç i Poshtëm and Majac localities) with a small slope, consisting of gravel, sand, silt.

II. Moderate vertical fragmentation - Territories with this value of fragmentation constitute 30.89 km² (32.05%) of the basin. There is a normal fault in direction N-S with the highest fragmentation in the northern part. This category of fragmentation is mostly part of Majac, Lupç i Epërm then less in Popova, Lupç i Poshtëm, Llapashticë e Epërme, Penuha, and Burica.

III. High vertical fragmentation - This fragmentation category dominates, with 43.64km² (45.28%). It lies in the upper part of the basin, thus defining the influence of internal forces rather than the external forces, especially the influence of the tectonic contact of the Vardar subzone, the central and the outer subzone. The places characterized by this fragmentation are Popova, Vesekofc, Kovaçica, Bajgora, Kaçandoll and on a small surface in the western part of Majac

IV. Very high vertical fragmentation – is related to territories that have mostly strong rocks (peridotite, dunite) and tectonic faults that leave a trail on forming the huge slope valleys. It represents the largest vertical fragmentation extending to the upper territories, but also with a generation in the middle of the basin with 20.27 km² (21.03%). Localities that have mostly this fragmentation are Kaçandoll and Popova.

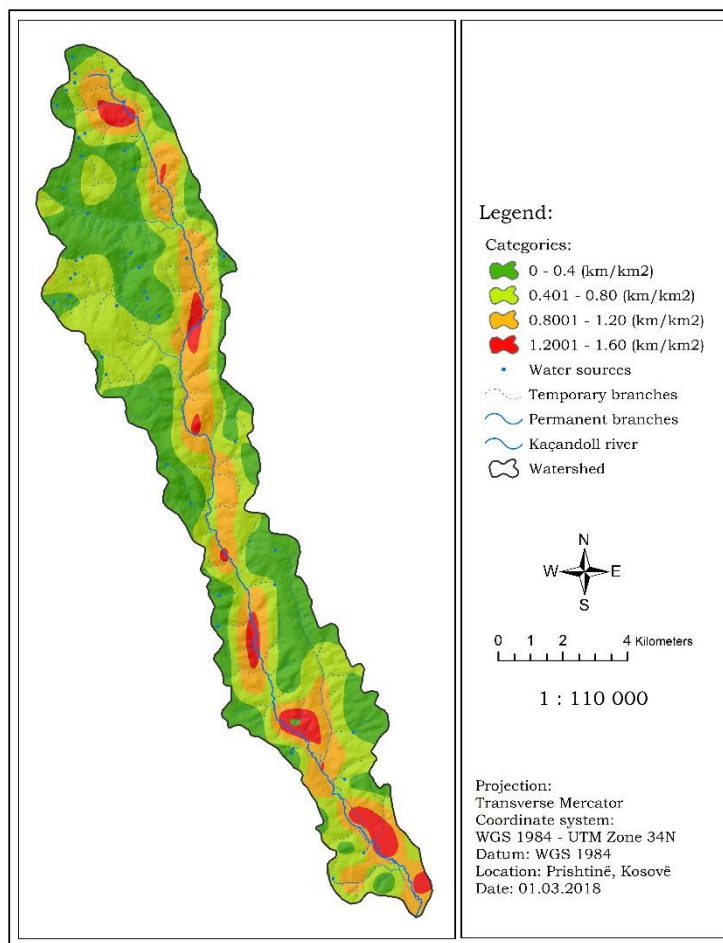

Figure 3. Horizontal fragmentation map

4.3. Slope

The slope of relief is an important factor as it directly determines human activity in space. Landslides, debris flows, rockfalls, and many other mass movements associated with slope take their toll on human life. Although climate, vegetation, lithology, and geological structures diverge from land to land, it is not strange that the slope changes in different lands. Therefore we have relief slopes anywhere but in a smaller or larger angle for different spaces and times. The slope of

relief represents the value of the angle formed between the hillslope and the horizon and is generally expressed on a scale (Table 3 and Fig. 4).

Table 3. Distribution of relief slope

No.	Categories	Area	Percentage	Description of slope
I	0° - 5°	6.12	6.35	Gentle slope
II	5.01° - 12°	18.66	19.36	Moderate slope
III	12.01° - 25°	51.06	52.98	Moderately steep slope
IV	25.01° - 40°	20.04	20.79	Steep slope
V	Above 40.01°	0.50	0.52	Very steep slope
Total		96.38 km ²	100%	

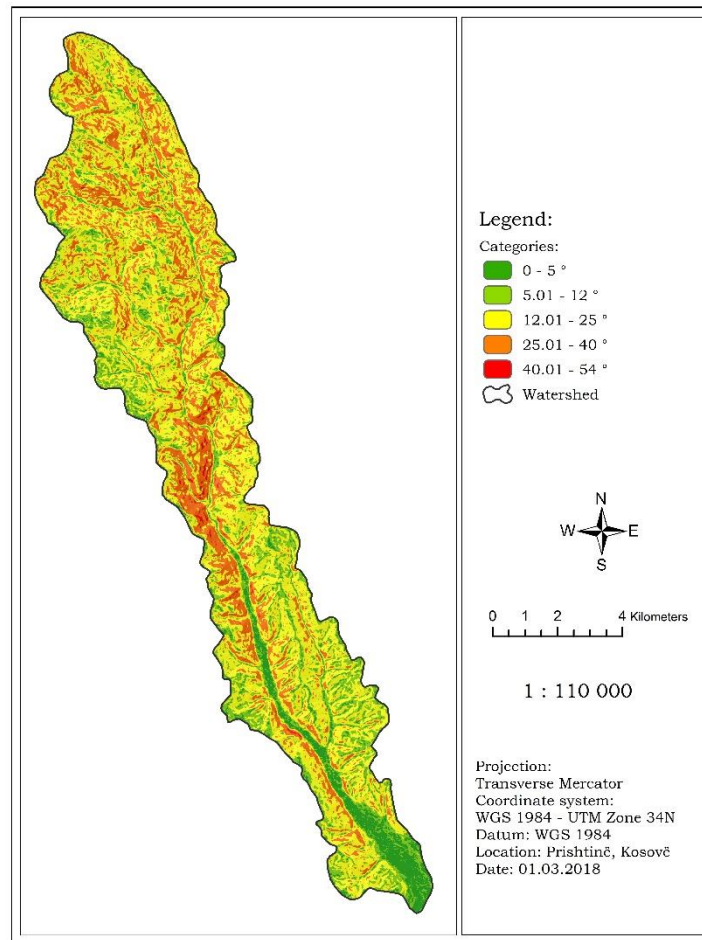
I. Gentle slope - The participation of the territories in this category constitutes 6.12 km² (6.35%) of the total area. This slope category lies mainly at the bottom of the alluvial plain of Kaçandoll River. This category is suitable for agricultural production as well as very affordable for construction.

II. Moderate slope - The area of moderate slope covers 18.66 km² (6.35%) of the total basin area. The areas of moderate slopes are related to the middle slopes of the river valley, relatively suitable for agriculture and settlements.

III. Moderately steep slope - It is the largest category of the area within the Kaçandoll River basin with 51.06 km² (52.98 %). Represented with low hills, and flat valleys that are created by fluvial erosion. Man's activity as deforestation has unusual changes in the slope and causes rock falling, landslides and other risks.

IV. Steep slope - This category of slope cover 20.04 km² (20.79 %). Slope in this category is affected by frequent slides and tectonic movements that are still commonly responsible for developing such relief.

V. Very steep slope - It is very less present compared to other categories with only 0.50 km² or 0.52% of total area. It is mainly represented by erratic forms and very strong erosion.

Fig. 4. Slope Map

5. CONCLUSIONS

From the numerous analyzes made through GIS as well as statistics, results were obtained that clearly reflect the conclusions for this study.

Relief as one of the natural factors has had a great influence on the concentration and movement of the Kaçandoll basin population. The Kaçandoll River basin lies in the north-eastern part of Kosovo, in the morphological aspect it belongs to the Kopaonik mountain range. The maximum altitude is Bajraku 1788m, while the minimum is 552m at the river estuary with a hypsometric difference of 1236 meters. The Kaçandoll basin has an average vertical fragmentation of 238 m/km², which means despite the new lifting forces have had an impact on the type of rocks and eroding forces in the forming of relief. The value of the horizontal fragmentation in the

Kaçandoll river basin ranges from 0.01 km/km² to 1.60 km/km², and the average is 0.50 km/km². The role of watercourses in relief modeling is small to moderate. Regarding the slope, it is dominated by (12° - 25°) with 51.06 km² (52.98%), represented by low hills, and flat valleys that are created by fluvial erosion. The small vertical fragmentation up to 100 m/km² particle size that belongs to the mostly flat relief, was a major factor in the lying of agricultural areas. The very small horizontal fragmentation up to 0.5 km/km² that makes up the areas with lack of water flows has influenced the lying of forests, while horizontal energy above 1.5 km/km² indicates that the agricultural areas and settlements are lying. With the increase of the energy of the relief, the agricultural areas are reduced, and especially in the energy relics over 200 m/km² dominate the forests and natural grasslands. The slope of the relief as one of the main parameters has affected the extent of settlements up to 10°, and especially in the context of utilization for agriculture. As slope increases, geomorphological processes gradually reduce the possibility for settlements and agriculture.

In conclusion, the results showed us that the relief has had a special role in the nature and intensity of the settlement and especially of human activities.

REFERENCES

1. Akram, F., Rasul, M. G., Khan, M. M. K. and Amir, M. S.I. I., (2012), Automatic Delineation of Drainage Networks and Catchments using DEM data and GIS Capabilities: A case study, 18th Australian Fluid Mechanics Conference, Launceston, Australia.
2. Bahadur K.C., K. (2009). Improving Landsat and IRS Image Classification: Evaluation of Unsupervised and Supervised Classification through Band Ratios and DEM in a Mountainous Landscape in Nepal. *Remote Sensing*, 1(4), 1257–1272. <https://doi:10.3390/rs1041257>
3. Bulliqi, Sh. (2006). Morphological Features of North East Part of Kosovo, Ph.D. Thesis, Prishtina, Kosovo
4. Bulliqi, Sh., et al., (2008), Actual Processes of Relief Modelling on the Valley of Llap and their Impact on the Environment, Natural environment and culture in the Mediterranean region, Cambridge Scholars Publishing University of Newcastle, page 69-77, UK
5. Bulliqi, Sh., Krasniqi, L., Isufi, I. (2020). The impact of relief on land cover and land use of the Llap river basin, *PESD*, Volume 14, Issue no.1/ 2020. <https://doi.org/10.15551/pesd2020141018>
6. Clarke, JI. (1996). *Morphometry from Maps. Essays in geomorphology*. Elsevier publication. Co., New York, pp 235–274
7. Evans IS (1972) *General geomorphometry, derivatives of altitude, and descriptive statistics*. In: Chorley RJ (ed) *Spatial analysis in geomorphology*. Harper and Row, New York, pp 17–90
8. Hancock, G. R., Martinez, C., Evans, K. G., & Moliere, D. R. (2006). A comparison of SRTM and high-resolution digital elevation models and their use in catchment geomorphology and hydrology: Australian examples. *Earth Surface Processes and Landforms*, 31(11), 1394–1412. <https://doi:10.1002/esp.1335>

9. Horton, RE. (1945). Erosional development of streams and their drainage basins; hydrophysical approach to quantitative morphology. *Bull Geol Soc Am* 56:275–370.
10. Kristo, V. (1971). *Basics of Geomorphology*, Tirana, Albania.
11. Kuchay, N. Bhat, S. (2013). Automated drainage characterization of dudganga watershed in western Himalayas, *European Scientific Journal, ESJ*, vol.9, No.35. <https://doi.org/10.19044/ESJ.2013.V9N35P%P>
12. Li, R., Tang, Z., Li, X., & Winter, J. (2013). Drainage Structure Datasets and Effects on LiDAR-Derived Surface Flow Modeling. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 2(4), 1136–1152. <https://doi:10.3390/ijgi2041136>
13. Muller, JE. (1968). An introduction to the hydraulic and topographic sinuosity indexes. *Ann Assoc Am Geogr* 58:371–385
14. Reddy, G.P., Maji, A.K. and Gajbhiye, K.S. (2002). GIS for morphometric analysis of drainage basins. *GIS India*, 11(4): 9-14.
15. Setianto, A., Triandini, T. (2013). Comparison of kriging and inverse distance weighted (IDW) interpolation methods in lineament extraction and analysis, *J. SE Asian Appl. Geol.*, Jan-Jun 2013, 5(1). 21-29 <https://doi.org/10.22146/JAG.7204>
16. Shreve, RW. (1969). Stream lengths and basin areas in topologically random channel networks. *J Geol* 77:397–414
17. Strahelr, AN. (1952). Hypsometric (area-altitude) analysis of erosional topography. *Bull Geol, Soc Am* 63
18. Talani, R. (1997). *Laboratory manual for cartography and topography*, CP, Shkodër. Albania.
19. Vijith, H., Satheesh, R. (2006), GIS based morphometric analysis of two major upland sub-watersheds of meenachil river in Kerala. *J Indian Soc Remote Sens* 34, 181. <https://doi.org/10.1007/BF02991823>
20. Wu, M., Shi, P., Chen, A., Shen, C., & Wang, P. (2017). Impacts of DEM resolution and area threshold value uncertainty on the drainage network derived using SWAT. *Water SA*, 43(3), 450. <https://doi:10.4314/wsa.v43i3.10>
21. (2006), *Geological map of Kosovo, 1: 20000*, The Independent Commission for Mines and Minerals, Prishtina, Kosovo.

PLAY AS AN EDUCATIONAL TOOL THAT PROMOTES LEARNING IN PRIMARY EDUCATION

Mirdite PERTESHI, Lulzime KADRIU

Pedagogy Faculty, University of Tetova, Str. Ilinden, nn.1200 Tetova Republic of North Macedonia

Corresponding author: m.perteshi211584@unite.edu.mk

Abstract

Gradually, the child using different objects during play begins to discover those qualities, which contribute to distinguishing objects and objects. By moving his body during games he gains elementary experience over space. Through the activity during the game he learns to investigate and distinguish what is big, the short from the long, etc. The child expresses satisfaction with the results of the game, but is much more satisfied when the adults offer him acceptance and praise for the successes achieved. This increases the child's self-confidence and strengthens motives for further participation in the game. It is understood that the child during play, as well as at work, fights with difficult difficulties and obstacles, although, he, in a way, knows how to master and overcome them. He during the game is full of new situations, where not only the mechanical application of experiences is enough, but the child is required to discover new ways. In such cases, the child's own intelligence comes into play.

Introduction

Game can be called any internally motivated spontaneous activity and free choice, which is fun. The most important and best part of the game that is widely used during the realization of the preschool education program is that they learn a lot while having fun..¹ Play is a way in which the child makes connections with the outside world. It promotes their well-being and contributes to their overall development. Today there is no universal definition for the game. Within the definition of the game these features are mentioned; positive affect, active engagement, inner

---

¹ Valbona Keçi, Ndikimi i përfshirjes së fëmijëve në ciklin e plotë të arsimit parashkollor në zhvillimin e aftësisë sociale dhe aftësisë për të nxënë, Gusht 2018, Tiranë, faqe 105.

motivation, freedom and external rules..² Like adults, children are constantly looking for positive experiences and working to experience them. Various factors can motivate the child to play, to gain a new family perspective, to gain mastery of new objects, the need to work with feelings, to gain a new angle for a familiar experience, by achieved mastery with familiar objects, which need to work with the senses. Although motivation comes from children, adults need to create a safe environment, support and help the child during play. The game is a self-initiated and self-completed activity and the game is an open activity without a goal that we want to achieve. The process allows the game to take different directions and transform, shorten or lengthen spontaneously without causing interruption of activity. The game offers relief from stress, supports creative engagement, and helps develop specific types of learning. We all know that children need to move to burn excess energy, but it can be tricky when it is too cold, hot or humid to go outside. Instead of fearing those days, here are more than 30 activities and fun indoor games for kids that your students will love. These preschool games, music and mobility activities are perfect for indoors and still keep active preschoolers moving and having fun..³

The benefits of the game

As the child navigates a world perfectly created just to suit his / her needs. (The word "parent" is used in this report to represent the wide range of adult caregivers raising children).⁴ The interactions that occur through play show children that parents are paying full attention to them and helping to build lasting relationships. Parents who have the opportunity to take a look at their children's world learn to communicate more effectively with their children and are given another environment to provide soft and educational guidance. Play is an integral part of the academic environment. Ensures that the school environment takes care of the social and emotional development of children as well as

---

³ <https://www.pre-kpages.com/indoor-recess-games-and-activities-for-preschoolers/>

⁴ <https://publications.aap.org/pediatrics/article/119/1/182/70699/The-Importance-of-Play-in-Promoting-Healthy-Child>

their cognitive development. It has been shown to help children adapt to the school environment and even improve children's willingness to learn, learning behaviors and problem-solving skills.

Cognitive benefits

The game promotes healthy development and critical thinking skills. It reinforces memory, helps children understand cause and effect, and, according to Mendez, helps children explore the world - and their role in it..⁵

"Young children learn how things fit together through play. It allows them to use their senses and encourages exploration and curiosity, and these skills are the foundation of intellectual development and cognitive processing. "The game also inspires children to claim, create and imagine. Creative and open play helps children to conceive, think and exercise critical thinking skills.

Physical benefits: Physically, the game benefits children in several ways, namely in the development of their excellent motor skills. "The game benefits from motor development by encouraging movement [and] understanding spatial relationships, promoting motor planning skills, and supporting balance and dexterity," Mendez says. "It also supports gross motor skills, such as energy, endurance, flexibility and body awareness." Examples of physical play include running, jumping, swimming, building blocks, jumping, riding bicycles, and climbing trees. (When offering opportunities for these types of activities, keep in mind the key safety precautions - from cycling helmets to pool surveillance.).

Social benefits: Play is also important for social development because it helps children learn how to interact with others.⁶ Through play, children develop an understanding of social expectations and rules, and play provides opportunities to share thoughts and ideas, to listen, and to compromise.

5

⁶ <https://www.healthline.com/health/the-importance-of-play#when-kids-dont-play>

Emotional benefits: In addition, play helps children understand and process their emotions. "Children process their new emotions and concepts through play," Kim Wheeler Poitevien, a pediatric therapist in Philadelphia, told Healthline. When a child loses a game, for example, he learns to process sadness, anger, and grief. The game also helps build trust and encourages the development of their identity and self-esteem. Perhaps the most obvious benefit of playing is increasing the child's creativity. Creativity is closely related to divergent thinking, which explores many possible solutions and usually generates creative ideas.

Side effects of not playing: The game helps children grow into strong, healthy and independent individuals. It also helps them develop emotionally and reduces stress. However, lack of play can have negative and long-term effects. "Studies show that when children do not have the opportunity to play outdoors, they are at higher risk for attention problems and behavioral problems," Jumaily explains. "Without the right play, children do not have the opportunity to expand their imagination and build the skills they need to succeed in the workplace and in life. "Lack of play can also hinder an individual's social and emotional development." When playful, secure, sustainable, educational relationships are lacking in a child's life, toxic stress can disrupt development.

Outdoor playing

It is estimated that children today spend 56% more time indoors than playing outside. In theory, playing at home seems easy because we do not have to worry about the sun, snow, rain, strangers, etc. The benefits of playing outdoors are almost endless. Spending time in nature keeps children's minds fresh. It exposes them to different situations when they are forced to learn and adapt as best as possible to the prevailing conditions. For example, playing at uneven heights, conditions, and surfaces helps children choose their coordination and balancing skills. It has been scientifically proven that outdoor games help: ⁷

- growth and development of the child's creativity,
- improves concentration,

---

⁷ Fjortoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor play activities in pre-primary school children. Environmental Education.

- improves comprehension,
- guarantees a balance in physical development,
- assists in social networking and group activities,
- Increases self-discipline and self-regulation and - reduces stress levels.

Conclusions

Play and toys are important tools in child development. It is an integral part of his world and is necessary for the physical, mental, emotional and cognitive development of the child.

It seems very clear that the preschool period is quite critical which contributes to the best education of children but which also enables the development of different skills. Considering the fact that play is the main form in achieving the main goals then much attention should be paid to the general emotional state of children, age and space which is a plus in the easier development of educational activities and the achievement of different goals.

Play is the child's job, the means by which he grows and develops. Based on what was said above it can be concluded that play besides being an activity that is usually undertaken for fun, it is also used as an educational tool. Toys should enable the development of the child towards a free and authentic personality, who through play will develop initiative, creativity and a sense of responsibility, these factors which are argued to develop through play, are extremely necessary factors for creating relationships to others and to society.

Bibliography

1. Arts Education Partnerships, 1998. Young children and the arts: Making creative connections- A report of the task Force on Children's Learning and the Arts: Birth to Age Eight, Washington, DC: Author.
2. Brown, (2009). Play. Penguin; Else, Perry. (2009). The value of play dhe Smith, P. K. (2010). Children and Play. Wiley-Blackwell.
3. Constructive Play: A Value- Added Strategy for Meeting Early Learning Standards

4. Fjortoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor play activities in pre-primary school children. *Environmental Education*.
6. Mr. Emrush Xhemajli, Lojërat dhe lodrat, Fakulteti i shkencave sociale , Institucioni I arsimit Universitar AAB.
8. Murtezani Lulzim (2006). “Psikologjia e Zhvillimit – Një vështrim përmbledhës”, shtëpia botuese “Çabej”, Tetovë.
- 9 Valbona Keçi, Ndikimi I pwrfshtirjes sw fwmijwve nw ciklin e plotw tw arsimit parashkollor nw zhvillimin e aftwsivw sociale dhe aftwsisw pwr tw nxwnw, Gusht 2018, Tiranë, faqe 105.
10. Schulz, Laura E., Standing, Holly R., and Bonaëitz, Elizabeth B. (2008). Word, thought, and deed: The role of object categories in children’s inductive inferences and exploratory play. *Developmental Psychology*, 44, 1266-1276.

KOSOVO FACING THE CHALLENGE OF CORRUPTION AND THE EFFECTS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Shyqeri HAJDARI

Universiteti “Ukshin HOTI” Prizren, Fakulteti Ekonomik, Programi Auditim dhe Kontabilitet, Rruga e Shkronjave nr 1, 20000 Prizren Kosove.

mailto:shyqa1658@hotmail.com

ABSTRACT

The main motive for the study and research of this important and current phenomenon is to identify the challenges of economic development as our country is facing negative phenomena every day, such as corruption. Corruption as a phenomenon nowadays is undoubtedly very harmful to society. This comes from the fact that different individuals or groups put personal interests above general interests, which is in complete violation of applicable laws. A large number of economists have clarified that society is experiencing unfortunate consequences from corruption in general, because as it is now seen it is already among the main obstacles to the development of the country.

The study represents an important contribution to the enrichment of economic thought regarding this important social phenomenon. During the drafting of the paper, we used general historical and economic methods, the method of studying individual cases, observation, investigation, survey, interview, comparison and statistical method etc. Through these research methods and techniques we have managed to collect important data in identifying the challenges of economic development in the face of Corruption.

Key words: Corruption, challenges, consequences, business, economic development, society

Introduction

Corruption as a phenomenon nowadays is undoubtedly very harmful to society. This comes from the fact that different individuals or groups put personal interests above general interests, which is in complete violation of applicable laws. A large number of economists have clarified that society is experiencing unfortunate consequences from corruption in general, because as it is now seen it is already among the main obstacles to the development of the country.

Corruption is one of the main obstacles on the way to achieving sustainable political, economic and social development of the state of Kosovo. As a problem it is quite evident in the public political sector, state and local administration, in the judiciary, privatization of socially owned property and in public procurement, in the police, the prosecution and the judiciary. Building integrity, accountability and transparency in the work of public administration bodies and strengthening citizens' trust in public institutions, Further strengthening accountability and transparency, Promoting a culture of good practice and the principle of zero tolerance for corruption related to procurement , privatization, Transparency of Financing and accountability for the use of public money, grants, subsidies from the government, municipalities, NGOs.

Our country is facing essential problems of corruption which are affecting both the public and the private sector, so based on the experience, knowledge, studies, training, experience and literature that will be used during the work, I will research and to be able to make a thorough study of the current situation and the need to create a proper strategy for our country to achieve the goals of a stable and stable economy.

Corruption in Kosovo

Corruption in Kosovo continues to be a negative phenomenon that is trying to stifle the development and consolidation of the state. Therefore, this is one of the phenomena that are difficult to define, because its meaning changes depending on the time and the social and political context. Corruption is usually thought of as taking money, in the form of paying for services to be performed, or giving bribes for undeserved services or results. When talking about this social anomaly, it must be said

---

that it greatly affects national security. Corruption poses a threat to a healthy economy and to democratic relations, because it affects economic development and the equitable sharing of social production.

Therefore, the degree of corruption in a society is an expression of the political situation, security and legal status of the state. More generally, corruption has a generally degrading effect on the contemporary social system and regulation. As such, it also poses a threat to international stability. The limits of the extent of corruption are not the state borders of a country. The limits of corruption are as inaccessible as human greed. The act of corruption is related to the violation of legal provisions as well as the code of ethics and professionalism by the participants, in order to illegally obtain property or any interest, right, priority, either for themselves or for other persons. Therefore, corruption is not a new topic. It is seen as an open threat to society, the economy, administration and social regulation.

In the transition process, Kosovo is also going through great challenges. Since the declaration of independence, Kosovo has gone through a series of major and important state-building processes, as well as the creation of a mechanism for the functioning of a state governed by the rule of law, democracy and trust in its citizens.

Despite this progress, the implementation and enforcement of current rules generally remain a serious problem, and the low sentencing process of high-level officials involved in corruption or disobedience to the law supports the culture of impunity that pervades the country.

Different individuals and groups who have strong positions and influence in the economic, political and state currents, who by exploiting these positions, at the same time they use the high cooperation with the criminal underground, protecting and helping individuals and various criminal groups by provided with the provision of various information and data which are most important for the commission of their criminal activities, avoiding criminal prosecution by the competent authorities, namely the police, where it starts from the latter and continues in a chain to the authority higher justice, being released from criminal liability and serving sentences.

Therefore, it is clear that such officials lead luxurious lives - dizzying, where the same are the people who enjoy the most respect from the close and wide circle because, the same are presented as senior officials, representatives of the people, people from political or institutional life by

---

covering the dark side - criminal, while, on the other hand, they are opponents, heads, links or criminal chains of various criminal groups.

From the above it is clear that, criminal groups which have worked with their illegal activities, have managed to create various staggering capital in high amounts in cash, real estate and movable, all this property - capital of earned in various illegal ways, these groups present it as property - legal capital, while this entirely belongs to the creation of capital through criminal acts known as money laundering. Therefore, the actions taken by individuals with criminal activities, to deposit the money earned in this way in banking institutions, or invest in jobs or businesses, so that then they are seen as, allegedly money earned from permitted activities economic or business, etc., in order for them to be used as money laundered. Thus, this is best seen by the fact how much the citizens trust the state bodies and how satisfied they are with their work, both in terms of economic development and in the asceticism of the protection of their rights and freedoms, then the other fact where it flourishes. whether or not organized crime and how committed the state is to fighting it, etc. Therefore, Kosovo as a country-state in transition that is in the first steps of development is ugly with this very present and current phenomenon. The presence of this phenomenon of corruption in Kosovo, unfortunately is large in size, which speaks of various field research conducted by various governmental and non-governmental bodies and based on international reports, Kosovo is ranked first for corruption. Despite the efforts of various organizations to realistically present the phenomenon of corruption in Kosovo, this is impossible as in general in other countries.

But indirectly to some extent it can be noticed how much this phenomenon exists in a society, this can be seen or reflected where on the one hand there is poverty among the people, flourishing of organized crime, and on the other hand officials with dizzying wealth which not even close to being justified by the salary they possess. However, despite these indicators that show its presence, this activity is carried out quite discreetly, respectively between two persons or parties, which means that the discovery in this case is difficult to achieve otherwise except when there is confusion or disagreement in the "bargains". Theirs.

Also, the reason for the lack of real appearance of the phenomenon of corruption, ie its measurement in a society is that citizens see ineffective mechanisms related to denouncing corruption, tedious and lengthy procedures and worst of all fear retaliation. Considering this and the reasons mentioned above, we are also aware that despite the fact that we will make efforts to assess the real corruption in Kosovo, this is quite difficult or even impossible, however, the phenomenon of corruption or its presence in We will present a very convincing measure through some reports, and later with certain cases that represent our attempt to reflect this phenomenon to some extent. The Global Corruption Barometer, one of the most popular instruments for measuring corruption in the world, published by Transparency International, has conducted a research in Kosovo. An important issue in this paper is that this report highlights that corruption remains dominant in many areas in Kosovo and continues to be a matter of concern. Despite what is presented by international reports, as in any other country in Kosovo, more is said than is argued about corruption, namely its presence by the Kosovar society.⁸

Consequences of Corruption on Kosovo's Economic Development

Its negative effects are present in all spheres of social, economic and political life of the country. Corruption has many costs, It encourages competition in bribes, instead of competition in quality and that in goods and services. It also hinders the development of a normal market. Above all, it inhibits economic and social development, harming especially the developing countries of which we are a part. In these cases the poorest, who barely pay their dues have to pay not only for the corruption of their officials, but also of those of companies from developed countries. In the event that bribery is institutionalized, then corrupt officials will demand ever greater bribes. When the moral authority of managers is lost, through corruption at high levels, their ability to control subordinates disappears. There is a lot of talk about corruption, but little talk about the concrete dimensions and evidence of corruption. But the biggest evil is not just bribery, but the economic mismanagement imposed on businesses as well as the obstruction of administration and

---

⁸ <http://www.ekonomia-ks.com/sq/opinion/korrupsioni-kancer-i-shoqerise-ne-kosove>

---

governance institutions is often referred to as the Great Corruption which is done for practical reasons. In the face of the challenges of maintaining or improving living standards, no country can withstand the inefficiency that accompanies corruption. Once it is learned that an individual is willing to pay a bribe, other officials are notified and the person is delayed becoming subject to other forms of exclusion. It happens that those who do not pay bribes the first time, are considered non-payers and other officials do not get tired of asking for bribes. According to statistics, corruption increases the cost of goods and services, brings unnecessary investment, and reduces the quality of infrastructure services. Recent data on corruption show that its spread is not only a problem of developing countries, but also of developed countries. Developed countries play a major role as bribe-givers in international business transactions and are also affected by internal corruption, mainly political. The more widespread corruption is in a society, the lower the economic development, and the faster the economic development of a country, the sooner corruption will be fought. If new investors are forced to pay bribes to obtain the necessary permits, the desire to invest also falls, as procedures may be blocked by other instances. Corruption of bureaucrats forces many companies to go underground even when they are at the mercy of bureaucrats and their demands for bribes, this also reduces the willingness of people to engage in creative activities. On the other hand the fat profits from bribery along with the small risks that accompany it increase the willingness of talents to be employed in public administration instead of engaging in creative activities. Also, corruption of the police and the judiciary undermines citizens' trust in the legal system and promotes alternative ways of administering justice, such as; canon, revenge, organization of various criminal gangs, etc. Cases of corruption of people in leading positions such as ministers, MPs, or various directors undermine political legitimacy, the consequences of which are devastating..⁹

Consequences of corruption in state institutions and in society

Corruption is an old phenomenon of society and has been present in almost all socio-economic formations. Corruption endangers the functioning of the principle of the rule of law and the rule of law.

---

⁹ Gazeta Ekonomia

The impact of corruption on state institutions and society in developing countries and in countries that have emerged from the war or are in transition, is very large given the lack of relevant legislation, awareness of citizens and other factors. An important condition that affects the reduction or increase of crime in general and criminal offenses of a corruption nature in particular is the good or poor work of the police, prosecution and courts in detecting, prosecuting, arresting and punishing the perpetrators of these offenses. criminal. As a result of corruption, the country begins to plunge into poverty and economic crisis, while in the public administration there is inefficiency at work, in the judiciary there is also a lack of judgments by the judiciary, there is a lack of relevant legislation, and citizens begin to lose confidence in own institutions.

Therefore, its impact is also related to the consequences of corruption, including political, social, economic and psychological consequences. The political consequences of corruption are enormous, it directly undermines the development of a country and its credibility domestically and internationally. Corruption is a serious threat to all political regimes. In particular it poses a major threat to democracies. Therefore, corruption directly affects poverty as the prices of public services increase, reduces the quality of these services and often restricts the access of poor people to water, education, health care and many other key services. It also distorts the relationships and trust of poor people in public officials, the police and people in authority who take bribes for themselves. Corruption also indirectly affects poor people, because it hinders economic growth, strengthens inequality, distorts the allocation of public funds or expenditures, therefore, all these are obstacles to poverty alleviation.

Let us single out just a few of the consequences that involve society as a result of the increase in corruption, and not preventing it. Corruption affects: Loss of confidence in the existence of legal justice; Loss of public trust in state institutions, endangering political stability and the capture of the state by corruption; Expanding the corrupt mentality and culture, in all sectors and among the citizens, since the citizen justifies why while public leaders are corrupt, why not corrupt oneself; They widened the gap between rich and poor; Significantly reduces foreign investment by diverting foreign investors to safer markets.

Problems of fighting corruption in Kosovo

Corruption by nature and cause is a complex social phenomenon that surrounds almost the whole society in all spheres of life. The failure to achieve any radical change in the fight against corruption can be explained by the following reasons:

Unwillingness of the public to report and report cases (reporting) of corruption;

Lack of political will and support for mechanisms mandated to fight and prevent corruption;

Lack of experience of state institutions to fight this phenomenon or these specific crimes;

Insufficient procedural selection of civil servants, police, judges, prosecutors;

Insufficient number of prosecutors and their unwillingness to deal with corruption cases, etc.

All countries in transition, as in the case of our country, face the change of ownership that takes place through the privatization of state and socially owned property and tenders for the supply of state bodies and public companies with goods and services.

Both of these areas are very convenient and offer potential opportunities for corruption. For law enforcement institutions, gathering information on corruption through covert activities is a very complicated task for law enforcement officers themselves and in particular for the court, because: These crimes, especially, crimes of a corrupt nature are covert;

Citizens for various reasons do not want to cooperate with law enforcement agencies, agencies and other institutions; The unwillingness of the public to get involved in identifying cases of corruption (this is due to the fact that there is no effective state system that would guarantee the security and social and material well-being of the citizen). There are many problems related to the investigation of corruption crime, when it is known that it is very difficult to prove and argue these crimes, however in Kosovo we are well on the way to preventing and combating such corrupt acts. Kosovo now has an underdeveloped economy and it largely creates the impression that corruption is widespread

Conclusion

Corruption in Kosovo continues to be a negative phenomenon that is trying to stifle the development and consolidation of the state of Kosovo. Therefore, it is part of the phenomena that are difficult to define, because its meaning changes depending on the time and the social and political context. Corruption is

usually thought of as taking money, in the form of paying for services to be performed, or giving bribes for undeserved services or results. In the transition process, Kosovo is also going through great challenges. Therefore, it is clear that such officials lead a luxurious - dizzying life, where they are the people who enjoy the most respect from the close and wide circle because, the same are presented as senior officials, representatives of the people, people from political or institutional life by covering the dark side - criminal, while, on the other hand, they are opponents, heads, links or criminal chains of various criminal groups. From the above it is clear that, criminal groups which have worked with their illegal activities, have managed to create various staggering capital in high amounts in cash, real estate and movable, all this property - capital of earned in various illegal ways, these groups present it as property - legal capital, while this entirely belongs to the creation of capital through criminal acts known as money laundering. Therefore, the actions taken by individuals with criminal activities, to deposit the money earned in this way in banking institutions, or invest in jobs or businesses, so that then they are seen as, allegedly money earned from permitted activities economic or business, etc., in order for them to be used as money laundered. Its negative effects are present in all spheres of social, economic and political life of the country. In the event that bribery is institutionalized, then corrupt officials will demand ever greater bribes. As a result of corruption, the country begins to plunge into poverty and economic crisis, as well as citizens begin to lose confidence in their institutions. Therefore, its impact is also related to the consequences of corruption, including political, social, economic and psychological consequences. Therefore, Kosovo is one of the countries in transition, where the transition to a market economy is closely linked to the development of the private sector. The latter consists of micro, small, medium and large enterprises. Kosovo represents a very young economy, which faces significant political and social challenges. Despite the great role th

at businesses play in Kosovo's economy, they still face a large number of obstacles from the business environment every day. Inter-institutional cooperation in the fight against corruption, it is time and need to further improve and raise awareness of the institutions in charge of fighting corruption, capacity must be built in the justice system to address the issue of corruption in an objective and fair manner, without compromise. It is essential to ensure that the legal framework functions efficiently and effectively in addressing issues and especially corruption cases. Building integrity, accountability and transparency in the work of public administration bodies and strengthening citizens' trust in public institutions. Fiscal policy on the economy in general and also on the power of private enterprises to create new jobs.

Measures should be taken to increase competition in the credit market, so that interest rates become suitable for long-term investment, especially in productive activities. All goods for capital investment duty free. Orienting support to development partners, as well as establishing a strong orientation axis for Kosovo institutions and accountability to citizens. Creating an umbrella strategy will enable the creation of synergies between different initiatives. Increase transparency, responsibility of procurement officers, to publish the expenditure of public money for realized tenders. Technical acceptance of works should not be done by government or municipal officials but by professional experts and civil society representatives. Take into account the favorable price and not be a priority to win the economic operator that is at a lower price. Special recommendation of this paper related to Public Procurement, is to install electronic procurement, the reason is transparent, efficient, impact on confidentiality of information, avoids selective actions, is a unique system, has ease of control and supervision, reduces costs and increase business confidence in the country.

Applying these recommendations would mean for our country; sustainable economic development, good governance and strengthening of the rule of law, development of human capital, social welfare.

Bibliography

1. Dr. Ismet Salihu, E Drejta penale, Pjesa e Posaçme, Prishtinë, 2006
2. Dr.Sc. Azem Hajdari ,Veprat penale me natyrë korrupsioni me një vështrim të posaçëm në Kosovë
3. Prof. Dr. Vesel Latfi, KRIMINALISTIKA, Zbulimi dhe të provuarit e krimit, Prishtinë 2006
4. Prof.As.Dr. Agron BEKA - Qarkullimi i parave me prejardhje te paligjshme
5. Ekonomia politike globale - Robert Gilpin
6. Liberalizmi ekonomik - Adrian Civici, Selami Xhepa
7. Bazat e Kriminalitetit ekonomik - Mersida Suqeska
8. Korrupsioni, veprat penale përbërëse, krimi i organizuar, Luan Gjonça
9. Mashtrimi, korrupsioni dhe auditim - Gjon Ndrejaj
10. Trajnimi Antikorrupsionit - ne Akademinë e Kosovës për siguri Publike
11. Trajnimi Mashtrimi ne Prokurorim/Korrupsioni ne Akademinë e Kosovës për Siguri Publike

12. Trajnimi për Korrupsion Publik dhe Pastrim Parave e Akademinë Policore– ILEK ne Budapest/Hungari – Mbështetur nga Ambasada Amerikane ne Kosove
13. Trajnimi - Fuqizimi i kapaciteteve kosovare për luftimin e pastrimit te parave dhe korrupsionit - Projekt i financuar nga UE
14. Krimi Financiar dhe Korrupsioni, Trajnues Ismet Kabashi, Prokuror në Prokurorinë Publike të Kosovës .
15. Instituti Gjqësor I Kosovës , Prishtinë, Shtator. 2008, fq.3
16. Strategjia shtetërore kundër Korrupsionit 2018-20122
17. Kodi Penal i Republikës se Kosovës
18. Instituti kundër krimeve Ekonomike

a) Interent sources:

1. <http://www.aag-m.org/centrum/wp-content/uploads/2016/01/95-114.pdf> kap 2
2. <http://www.ekonomia-ks.com/sq/opinion/korrupsioni-kancer-i-shoqerise-ne-kosove>
3. <http://www.akk-ks.org/>
4. http://riinvestinstitute.org/uploads/files/2016/September/15/Vleresimi_i_korrupsionit_ne_Kosove1473932044.pdf
5. http://riinvestinstitute.org/uploads/files/2017/May/19/Klima_e_Biznesit1495199071.pdf
https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Kosovo_Business_corruption_report_ALB.pdf
6. <http://www.aag-m.org/centrum/wp-content/uploads/2016/01/95-114.pdf>
7. http://www.transparency.org/whatwedo/activity/turkey_and_western_balkans_national_integrity_systems
8. Parliamentary Assembly, Council of Europe, marrë më datë 23 maj 2016, i qasshëm në:
<http://website-pace.net/web/apce/anti-corruption-platform>
9. European Commission, “Corruption”, marrë me datë 23 maj 2016, i qasshëm në:
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/index_en.htm

10. Transparency International, 2013, 'Best Practices for Anti-Corruption Commissions' [Praktikat më të mira për Komisionet Kundër Korrupsionit]
11. http://www.transparency.org/whatwedo/answer/best_practices_for_anti_corruption_commissions Shih vlerësimin e SIK-ut për B&H
12. Freedom House, 2016, 'Freedom of the Press 2016 [Liria e Shtypit 2016]'
13. <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press>
14. <http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/SAEK/UNDP-Corruption%20Risk%20Assessment%20Alb.pdf>

NDIKIMI I TRAJNIMIT NË RITJEN E PERFORMANCËS SË PUNËTORËVE NË KORPORATAT KOSOVARE

Fehim HOXHA

Administrata Tatimore e Kosoves Këndi i Rrugëve Dëshmorët e Kombit dhe Bill Klinton, 1000
Prishtine Kosove.

mailto: fehimhoxha@hotmail.com

Abstract

Most of employees have weaknesses in their skills in the workplace. This way a training program helps to enhance those skills that each employee needs to get better at. A development program brings all employees to a higher level so that all employees can have similar level of skill and knowledge. This helps on decreasing of weak links inside companies which are dependent more from others to do the basic work duties. Providing the necessary training creates an informed and responsible staff. Training is seen by all employees as a possibility to expand their knowledge but this development is seen as a possible expense by the employers and employees also lose work time while they attend the training sessions, which can delay the finalization of the projects.

Hyrje

Organizatat anë e mbanë botës po përjetojnë ndryshime të mëdha si rezultat i teknologjive të reja, zhvillimit të njohurive, globalizimit, zhvillimit të tregtisë përmes internetit dhe njëkohësisht po ndërmarrin hapa për të tërhequr, mbajtur dhe motivuar forcën e tyre të punës. Tashmë trajnimi nuk është një luks por një domosdoshmëri (Noe,2010).

Sidoqoftë, trajnimi nuk është konsideruar gjithmonë si një veprimtari që mund t'i ndihmojë organizatat të krijojnë vlerë. Poashtu, burimet njerëzore, nuk kanë pasur gjithmonë atributet e bazës për avantazh konkurrues. Prandaj, për të kuptuar më mire rolin e trajnimit sot, është e rëndësishme të hulumtohet se si trajnimi është studiuar nga disiplina të ndryshme në kohë të ndryshme, çfarë funksioni mendohet se ka sipas qasjeve të ndryshme, si edhe në ç'mënyrë janë përpjekur ta vlerësojnë kërkuesit e kohëve dhe rrymave të ndryshme.

Por çfarë është trajnimi?

Ka shumë përkufizime e kuptime që autorë të ndryshëm i kanë dhënë trajnimit të burimeve njerëzore. Sipas Reilly (1979), trajnimi nënkupton zhvillimin e njohurive, zotësive dhe qëndrimeve. Edhe sipas Noe (2010), trajnimi nënkupton një përpjekje të planifikuar të organizatës për t'iu lehtësuar punonjësve nxënien e kompetencave të lidhura me punën. Goldstein (1980), e çon një hap më tej efektin e trajnimit duke thënë se trajnimi përkufizohet si përfitimi dhe zhvillimi sistematik i zotësive, rregullave, koncepteve dhe qëndrimeve që i nevojiten punonjësit për të përmbushur siç duhet një detyrë apo funksion ose për të përmirësuar performancën në mjedisin e punës. Në të njëjtën linjë janë edhe Nadler dhe Wiggs (1986), sipas të cilëve trajnimi përqendrohet në nxënien e zotësive, njohurive dhe qëndrimeve të kërkuara së pari për të përmbushur funksionin apo detyrën dhe më pas për të përmirësuar performancën në këtë detyrë.

Në vazhdim do të mundohem ta sqaroj formën e trajnimeve si në institucione ashtu edhe në korporatat në Kosovë, si bëhet vlerësimi dhe vendimi për trajnim, si matet performanca pas trajnimit të të punësuarve dhe vendosja e tyre në vendet e punës pas marrjes së trajnimit.

Gjithashtu do mundohem të sqaroj rëndësinë e trajnimeve në rritjen e efikasitetit, performancës dhe përmbushjen e detyrave si të institucionit dhe korporatave Kosovare që të jenë në trend me zhvillimin tekniko – teknologjik dhe trendin e zhvillimit ekonomik me vendet e rajonit dhe të Bashkimit Evropian.

Qëllimi i hulumtimit

Qëllimi i studimit është gjetja e metodave, formave dhe materialet sa më të mira për trajnimin e të punësuarve të rinjë si dhe përgatitja e tyre me metoda moderne për vendin e punës por edhe për tregun e punës në përgjithësi.

Duke e parë që metodat e shfrytëzuara nga kompani të ndryshme dhe institucioneve rreth trajnimeve të kuadrove të reja dhe ato ekzistuese po tregojnë rezultate jo të kënaqshme, përmes këtij punimi do të angazhohem të krijoj standard për matjen e rezultateve që dalin nga këto trajnime. Krijimi i kushteve në organizimin e trajnimeve të cilat prekin fushat konkrete ekonomike, në ato fusha ku ka ngecje dhe munges të njohurive praktike.

Krijimi i një standardi për vlersimin e marrjes së njohurive nga këto trajnime dhe ndikimi i tyre në zhvillimin e korporatave në Kosovë. Pastaj përmes krijimit të një ankete për korporata fillimisht do të bëhet vlerësimi i nevojave të trajnimeve, pastaj në baze të këtyre nevojave të caktohen objektivat trajnuese, të caktohen programet dhe zhvillimi i trajnimeve të cilat do të ndikojnë në performancën e të punësuarve në korporata.

Objektivat e studimit:

Do të hulumtohen efektet të cilat kanë këto trajnime në rritjen e performances së korporatave në Kosovë. Hulumtimi i këtij problemi duhet të bëhet për të vlerësuar efektin që po krijojnë këto trajnime si dhe sa janë të zbatueshme në praktikë.

Rezultatet që do të nxirren nga ky hulumtim do të na drejtojnë në vazhdimin e këtyre trajnimeve, përmirësimin e tyre në drejtim të zbatimit praktik por edhe nëse rezultatet na propozojnë krijimin e trajnimeve me forma dhe literatura tjera atëher do të kemi më të lehtë qasjen dhe përpilimin e programeve më të avancuara gjithmonë në trajnimin dhe përgatitjen e kuadrove të reja por edhe ato ekzistuese për tregun e punës si në vend ashtu edhe jasht vendit.

Metodologjia e hulumtimit:

Metoda e analizës: nëpërmjet të cilës do të analizojë në aspektin teorik ndikimin e trajnimeve në rritjen e performancës së të punësuarve në korporatat Kosovare si dhe motivimit e tyre dhe të nxitësve të motivimit.

Nëpërmjet anketimit do të mblidhen të dhëna, të cilat do të analizohen në tabela.

Metoda e hulumtimit: Të investuarit do të jenë personat që janë të kyçur në procese dhe që ndikohen nga procesi i menaxhimit, që të përgjigjen në pyetësorin dhe intervistat që do ta përpilojmë, për të sqaruar një varg temash të cilat janë të lidhura me procesin e menaxhimit të korporatave Kosovare. Kjo do të jetë një punë e pavarur hulumtuese.

Do të hartojë anketë për anketimin e personelit (pronarë, aksioner, menaxher dhe persona tjerë përgjegjës) në korporata fillimisht për të marrë informacione për kërkesat e tyre si dhe sa po i plotësojnë këto kërkesa kandidatët që i kalojnë këto trajnime. Anketa do të ndahet në dy pjesë dhe do të përfshijë hulumtimin në institucione publike dhe korporata.

Anketa do të përmbaj pyetje për pronarë/ menaxherët rreth kërkesave të tyre dhe plotësimin të tyre nga kuadro që po trajnohen, efekti në zhvillim e korporatës/ institucionit si dhe pyetje edhe për kandidatët rreth fitimit të njohurive të reja, zbatimit të tyre në praktik dhe vlerësimi i kursit ose trajnimit të cilin e kanë ndjekur. Përpunimi i informatave do të bëhet me metoda statistikore duke u munduar që të nxjerren rezultateve më të sakta të mundshme. Analizimi i rezultateve do të bëhet me metodat e avancuara statistikore.

Menaxhimi i Burimeve Njerëzore¹⁰

Secili prej nesh që nga fëmijëria fiton përvojë rreth asaj se si t'i kuptojë të tjerët dhe si të sillen në situata të ndryshme në jetë. Më vonë këto përvoja i transformojmë në një nivel më të lartë të të kuptuarit me qëllim të kryerjes dhe menaxhimit të marrëdhënieve në vendin e punës.

E gjithë materia e menaxhimit i burimeve njerëzore sillen rreth këtij konteksti të menaxhimit të marrëdhënieve në vendin e punës. Menaxhimi i burimeve njerëzore është një funksion

---

¹⁰ Dr. Ymer Havolli, Menaxhimi i Burimeve Njerëzore Skriptë Fakulteti Ekonomik Universiteti i Prishtinës 2014

---

multidisiplinar organizativ që e ka bazën në teoritë dhe idetë nga fusha të ndryshme të tilla si menaxhimi, psikologjia, sociologjia dhe ekonomia.

Për të menaxhuar njerëzit nuk ekziston ndonjë mënyrë më e mirë dhe asnjë menaxher nuk mund të jep formulim se si të menaxhohen njerëzit në mënyrë efektive, për shkak se njerëzit janë qenie komplekse me nevoja komplekse. Menaxhimi efektiv i burimeve njerëzore varet nga shkaqet dhe kushtet që i ofron një mjedis organizativ. Çdo organizatë ka tre komponente bazë: njerëzit, qëllimin dhe strukturën. E vetmja gjë që do të mbështesë avantazhin e një kompanie në treg sot dhe të nesërmen do të jetë vlera dhe cilësia e njerëzve brenda organizatës. Shumë menaxherë të firmave të ndryshme në sektorin publik dhe atë privat pajtohen se njerëzit janë pasuria më e rëndësishme e një organizate.

Të kesh një personel kualifikues nuk garanton se edhe resurset humane do të jenë një burim i përparësisë konkurruese. Në mënyrë që një organizatë të mbetet konkurruese në treg, të rritet dhe të zgjerohet, duhet të sigurohet që punonjësit e saj të jenë të kualifikuar, të jenë të vendosur në pozitë të përshtatshme të punës në raport me kualifikimin dhe aftësitë e tyre, të jenë të trajnuar siç duhet, të menaxhohen në mënyrë efektive dhe të jenë të angazhuar në suksesin e menaxhimit i resurseve humane të kompanisë.

Qëllimi i menaxhimit të burimeve njerëzore është maksimizimi i kontributit të punonjësve në kompani me qëllim që të arrihet produktiviteti optimal dhe efektiviteti njëkohësisht duke u arritur objektivat individuale (të pasurit e një pune sfiduese, marrja e mirënjohjeve për punën e kryer) dhe objektivat shoqërore (pajtueshmëria ligjore, përgjegjësi sociale).

Njerëzit që merren me ndërrimin e strukturës organizative dhe udhëheqjen e ndërmarrjeve quhen menaxherë¹¹. Ndërkaq, funksioni i planifikimit, organizimit, burimeve njerëzore, udhëheqja dhe kontrolli i punëve në ndërmarrje paraqesin menaxhmentin¹².

Menaxhimi i burimeve njerëzore është disiplinë shkencore, e cila ka për subjekt njeriun, angazhimet e tij, zhvillimin, përgatitjen, motivimin, shpërblimin etj. Burimet njerëzore përbëjnë një nga burimet potenciale të krijimit të avantazhit konkurrues.

---

¹¹ Dr. Ymer Havolli, Menaxhimi i Burimeve Njerëzore Skriptë Fakulteti Ekonomik Universiteti i Prishtinës 2014

¹² Dr. Berim Ramosaj, Bazat e Menaxhmentit Fakulteti Ekonomik Universiteti i Prishtinës 2004

Nëse një firmë përfiton avantazh konkures, atëhere ajo mund të caktojë vetë fatin e saj në të ardhmen, duke e bërë të vështirë për firmat e tjera që të ndjekin rrugën e saj.

Duke qenë se burimet njerëzore karakterizohen nga histori të ndryshme formimi, kompleksitet social etj, jo të gjitha firmat mund të zhvillojnë në mënyre të sukseshme burimet njerëzore për të përfituar avantazh konkures në tregun ku operojnë¹³.

Shumica e punonjësve kanë dobësi në aftësitë e tyre në vendin e punës. Kështu që një program trajnimi i ndihmon të forcojnë ato aftësi që secili prej punonjësve ka nevojë të përmirësojë. Një program zhvillimi i sjell të gjithë punonjësit në një nivel më të lartë në mënyrë që të gjithë të kenë aftësi dhe njohuri të ngjashme.

Kjo ndihmon në zvogëlimin e lidhjeve të dobëta brenda kompanisë të cilat mbështeten më shumë te të tjerët për të kryer detyrat themelore të punës. Sigurimi i trajnimit të nevojshëm krijon një staf të informuar dhe të përgjegjshëm. Një punonjës që merr trajnimin e duhur është në gjendje më të mirë të kryejë punën e tij¹⁴.

Çfarë është trajnimi¹⁵

Ka shumë kuptime e përkufizime që autorë të ndryshëm kanë dhënë në lidhje me trajnimet e burimeve njerëzore. Trajnimi përkufizohet si përfitim dhe zhvillim sistematik i zotësive, rregullave, koncepteve dhe qëndrimeve që i nevojiten punonjësit për të përmbushur siç duhet çdo detyrë apo funksion ose për të përmirësuar performancën në mjedisin e punës¹⁶.

Sipas tyre trajnimi përqëndrohet në përfitimin e zotësive, njohurive dhe qëndrimeve të kërkuara së pari për të përmbushur detyrën dhe më pas për të përmirësuar performancën në këtë detyrë¹⁷.

Deutsch (1979), rendit disa efekte të trajnimit kur thotë se trajnimi shërben për të rritur përparimin

---

¹³Dr. Ymer Havolli, Menaxhimi i Burimeve Njerëzore Skriptë Fakulteti Ekonomik Universiteti i Prishtinës 2014

¹⁴Olger Prifti

¹⁵ Dibra S. “Vlerësimi i aktiviteteve të trjanimit në organizatat e shërbimit në Shqipëri” punim doktorate, Tiranë 2013.

¹⁶Goldstien, I. (1980) “Training in work organization” Annual Revie in Psychology

¹⁷Nadler dhe Wigs (1986)

në karrierë të punonjësve në kompani, iu mundëson përshtatjen me ndryshimet teknologjike që ndikojnë në vendin e punës dhe shpesh, thjesht i prezanton punonjësit e rinj me vendin e punës.

Gjithashtu dhe Wringht Mackenzie - Davey (2003), sipas tyre trajnimi është më shumë se një funksion linear i burimeve njerëzore, ai është pjesë e të nxënit dhe ndryshimit organizativ, element i vlerësimit të punonjësve dhe zhvillimit të karrierës.

Sipas Werther dhe Davis (1985), trajnimi ka një këndvështrim më afatshkurtër dhe synon përmbushjen e funksionit dhe përmirësimin e performancës në detyrën përkatëse. Ndërsa zhvillimi nga ana tjetër, ka si pikësynim detyrat dhe përgjegjësitë në funksionet apo detyrat e ardhshme. Roger, (2007) duke i analizuar përkufizimet nga autorë të ndryshëm, trajnimet i sheh si përpjekje me qëllim të përmirësimit të njohurive, aftësive, zotësive për të kryer siç duhet një detyrë; të nxënit si proces i përfitimit të njohurive përmes përvojës, studimit; arsimimin si veprimtari që i mundëson individit të zhvillojë njohuritë, vlerat, analizën dhe zgjidhjen e një numri të problemeve; ndërsa zhvillimin si përmirësim i përgjithshëm i aftësive të një individi përmes të nxënit të vetëdijshëm dhe pavetëdijshëm.

Duke u nisur nga përkufizimet të cilat i kemi cekur më sipër ku trajnimi ka për qëllimin përparimin në karrierë të individit nuk mund të bëhet një dallim i qartë në mes të trajnimit dhe zhvillimit. Shumë autorë janë të pasigurt lidhur me çështjen se nëse një temë ka trajtuar qartë vetëm trajnimin apo vetëm zhvillimin. Këtë e ka konstatuar edhe Aguiniset (2009) në analizën e fundit mbi trajnimin. Trajnimi është një proces apo një plan i detajuar nga kompania për të ndihmuar punonjësit për të fituar kompetenca të lidhura me punën (Noe, 2010). Trajnimi paraqet një mundësi për të zgjeruar bazën e njohurive të të gjithë punonjësve por disa punëdhënës i shohin si kosto mundësitë e zhvillimit.

Ndërsa, metodat e trajnimit, autori i përcakton si aktivitete apo teknika që shërbejnë për të përcjellur njohuri, eksperiencë, aftësi ose informacione të pjesëmarrësit për të nxitur të mësuarin, e cila mund të ndikojë në performancën e tyre në punë.

Pra, tërësia e hapave të procesit të trajnimit ka si qëllim kryesor krijimin e aftësive për të ndikuar pozitivisht në performancën e punonjësit në punë.

Trajnimet mund të ndajmë në horizontale dhe vertikale. Trajnimet horizontale kuptohen trajnimet me karakter të përgjithshëm ndërsa me trajnime vertikale kuptojmë ato trajnime që lidhen me fusha specifike të veprimtarisë së institucionit dhe që mund të realizohen rast pas rasti nga vetë

institucionet. Fuqizimi dhe avancimi i procesit të trajnimeve është pjesë shumë e rëndësishme për menaxhimin dhe zhvillimin e burimeve njerëzore¹⁸.

Nevojat për trajnim shtohen edhe për pasojë të lëvizjeve brenda organizatës, largimi i punonjësve egzistues, rekrutimi i punonjësve të rinj që kanë mangësi sa i përket njohurive, aftësive, dhe qëndrimeve të nevojshme për të kryer më efektivitet dhe efikasitet detyrat. Planifikimi dhe koordinimi i aktiviteteve të trajnimit do të mundësojë mënajnimin e duplikimit dhe mbivendosjes. Në këtë mënyrë do të sigurohet përfitim maksimal nga ana e punonjësve me përdorimin e burimeve financiare në dispozicion të trajnimit.

Cilësia e aktiviteteve të trajnimit sigurohet ndërmjet përfshirjes së profesionistëve më të mirë në dizajnimin e programeve të trajnimit dhe angazhimin e trajnereve që njohin fushat specifike dhe kanë aftësi trajnuese. Monitorimi i vazhdueshëm i procesit përfshinë vlerësimin nevojave për trajnim, dizajnimin e programeve të trajnimit, realizimin dhe vlerësimin e ndikimit të tyre do të mundësojë cilësinë maksimale të trajnimit.

Qëllimi i trajnimit është të kontribuojë në krijimin e njerëzve të aftë, të bazuar në meritën dhe të menaxhuar me efektivitet dhe efikasitet.

---

¹⁸ Dibra S. “Vlerësimi i aktiviteteve të trajnimit në organizatat e shërbimit në Shqipëri” punim doktoreshë, Tiranë 2013.

1.1 Modelet e trajnimeve

Egzistojnë shumë modele për përgaditjen dhe aftësimin e punonjësve në mënyrë që të realizojnë punën e tyre me efektivitet. Përveç tjerash ndryshimet e shumta në teknologji kanë ndikuar në rritjen e llojeve të metodave të trajnimeve. Modelet e trajnimit janë të shumta.

Përmbledhje e modeleve kryesore të trajnimit¹⁹

	Autori (viti)	Modeli	Përshkrimi
Ndikuar nga qasje i sistemeve	Nadler (1982)	Modeli i Ngjarjeve Kritike	Procesi i trajnimit i ngjan ajsbergut ku pjesa që nuk duket është planifikimi i trajnimit. Etapat/ngjarjet kritike (në nivele të ndryshme, vendosja e objektivave, hartimi i programit, zgjedhja e metodave, realizimi i trajnimit) shoqërohen nga <i>feedback</i> -u i vazhdueshëm.
	Goldstein (1986)	Modeli i Përgjithshëm i trajnimit	Faza e hartimit të programit, vlerësimi i programit, vlerësimi i efektit përfundimtar bashkërendohen me anë të caktimit dhe matjes së vlefshmërisë në disa nivele.
	Camp, Blanchard dhe Huszczo (1986)	Modeli i procesit sekuencial, vijues të trajnimit	Etapat e një pas njëshme të trajnimit (diagnostikimi, vendosja e objektivave, identifikimi i burimeve, zhvillimi i programit, planifikimi i logistikës, realizimi i trajnimit, lehtësimi i transferimit të të nxënësve, mbledhja e të dhënave e vlerësimi) shoqërohen nga <i>feedback</i> -u i vazhdueshëm përshkrues dhe vlerësues.
	Chang (1995)	Modeli i trajnimit me ndikim të lartë	Trajnimi i suksesshëm përmirëson performancën afatgjatë. Faza të vendosura në mënyrë ciklike (identifikimi i nevojave për trajnim, planifikimi i procesit, hartimi i strategjive të trajnimit, zbatimi, llogaritja e rezultateve të matshme, ndjekja e efekteve).
	Osborne (1996)	Modeli i Ciklit të Trajnimit	Trajnimi mbështet planin e biznesit. Trajnimi është një cikël veprimtarish, në çdo etapë të të cilit janë të nevojshme role dhe aftësi të veçanta (identifikuesi/vlerësuesi, diagnostikuesi, dizajnuesi/ projektuesi/ planifikuesi, zbatuesi).
	Blanchard dhe Thacker (1999)	Modeli i Procesit të Trajnimit	I përshtatshëm kryesisht për organizata të mëdha ku trajnimi konsiderohet si një mjet zgjidhje problemesh. <i>Input</i> -i i çdo faze është <i>output</i> -i i çdo faze paraardhëse (identifikimi i nevojave për trajnim, konceptimi i programit, hartimi i programit, realizimi i trajnimit, vlerësimi i programit).
	Bellis dhe Hattingh (2003)	Procesi i Planifikimit të Zotësive	Proces që mund të përshtatet sipas situatës. Etapat e vendosura në mënyrë ciklike: hartimi i një plani për zhvillimin e zotësive, krijimi i një grupi përgjegjës, identifikimi i mënyrave të plotësimit të nevojave, përgatitja e planit, zbatimi, regjistrimi dhe raportimi i zhvillimit të zotësive, vlerësimi dhe rishikimi.

Organizimi i Trajnimeve në institucionet publike

Në institucionet publike e shtetërore të Kosovës, duke ju falenderuar praktikave të vendeve të zhvilluara të cilat përmes projekteve të ndryshme të financuara nga organizata dhe shoqata të

¹⁹Dibra S. "Vlerësimi i aktiviteteve të trajnimit në organizatat e shërbimit në Shqipëri" punim doktrate, Tiranë 2013.

ndryshme, në shume institucione janë të organizuara mjaft mirë departamente që merren me trajnimin e të punësuarve në institucione. Trajnime këto si të të punësuarve të rinjë si dhe trajnime të vazhdueshme.

Gjithashtu janë zhvilluar edhe metodologjitë e matjes së performancës pas trajnimeve si të punësuarve poashtu edhe institucionit.

Në vazhdim do të shtjellojmë shkurtimisht mënyren e organizimit si dhe zhvillimit të trajnimeve në disa institucione, ku tani është krijuar një pervojë në organizimin dhe zhvillimin e departamenteve të fuqishme të trajnimeve dhe rezultatet janë të matëshme.

Objektiva të ndryshme

Është përpiluar një program një-vjeçar për inspektorët e rinj i cili përbëhet nga trajnimet në klasë dhe praktika e strukturuar në punë. Tri objektivat e para më shumë kanë të bëjnë me organizimin e mbrendshëm të një departamenti (divizioni) të trajnimeve ndërsa në vijim do të shtjellojme më në detaje trajnimin e trajnereve.

Programi i Trajnimit të Trajnerëve (PTT) është bërë ti ndihmon instruktorët në hartimin, zhvillimin, zbatimin dhe vlerësimin e trajnimeve. Hartimi dhe realizimi efektiv i trajnimit siguron që trajnimet të jenë të vlefshme sikurse për kohën e instruktorit ashtu edhe për kohën e pjesëmarrësve. Në këtë program, pjesëmarrësit mësojnë për Sistemin e Hartimit të Mësimeve (SHM) dhe praktikat më të mira ndërkombëtare për hartimin, zhvillimin, zbatimin dhe vlerësimin e trajnimit duke shfrytëzuar Modelin ADDIE.

Programi për trajnerë përbëhet nga tri kurse:

- Zhvillimi i Planprogramit (materialeve)
- Hartimi I Testit
- Aftësitë Prezantuese dhe Lehtësuese

Zhvillimi i Planprogramit

Së pari duhet përcaktuar sistemin e hartimit të mësimeve. Sistemi për Hartimin e Mësimeve (SHM) paraqet qasje sistematike në krijimin e programeve dhe materialeve trajnuese për arritjen e qëllimeve specifike mësimore. Në nivelin e lartë, procesi përbëhet nga identifikimi i njohurive të tanishme të individëve, përcaktimi i asaj çka duhet të dinë, dhe përpjekja për të mbushur

zbrazëtirën e identifikuar. SHM mbështetet në teoritë e bazuara në hulumtimin për mënyrën e mësimit të njerëzve, e cila ka rrënjët në psikologjinë e sjelljeve dhe të njohurive.

Që nga ditët e tyre të më hershme, planet mësimore kanë qenë të ndikuara nga pikëpamja se të mësuarit është një sistem i ndërlikuar që mund të lehtësohet nga teoria mësimore. Sipas kësaj pikëpamje, mësimi mund të zbërthehet në tri pjesë përbërëse: inputi, procesi, dhe outputi. *Inputi* përfshinë gjëra të tilla si njohuritë e mëparshme dhe përvoja të individit, nevojat e organizatës, dhe burimet në dispozicion.

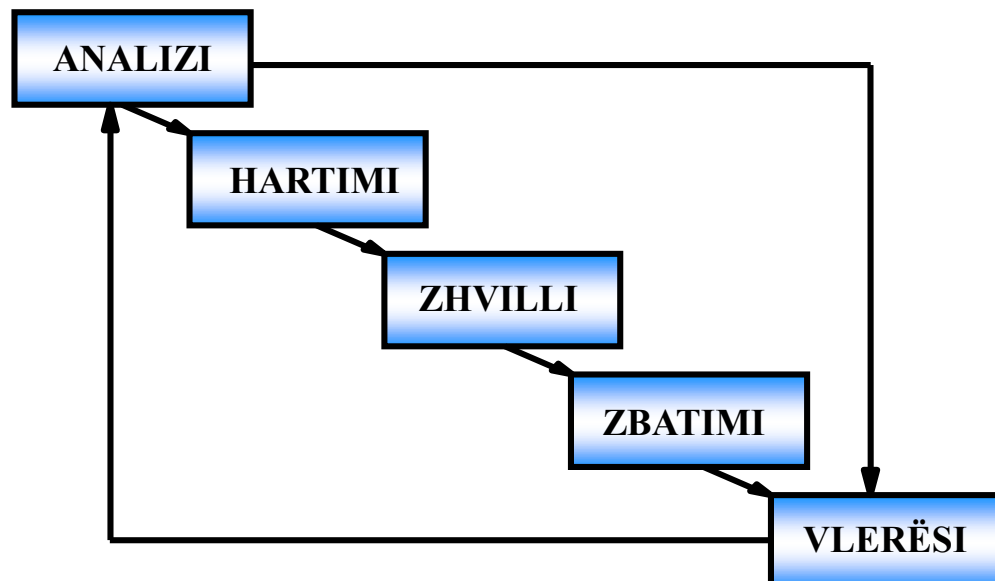
Procesi përfshinë zhvillimin e kurseve dhe ofrimin e trajnimeve.

Outputi përfshinë rezultatet e mësimit dhe rezultatet organizative.

Qëllimi i SHM-së është që t'i ofrojë individëve atë për të cilën kanë nevojë, kur ata kanë nevojë, dhe në atë mënyrë që ata ta përvetësojnë pa vështirësi dhe ta përdorin atë. Për më shumë se tre dekada, modeli mbizotërues i SHM ka qenë modeli i sistemeve i cili përfshinë analizimin, hartimin, zhvillimin, zbatimin dhe vlerësimin, i njohur si në gjuhën angleze si modeli ADDIE.

Paraqitja grafike e Modelit ADDIE: ²⁰

1.1.1 Modeli ADDIE

²⁰Osinski, Diana : Doracak per trajnim te trajnereve (Projekti ESTAK, 2012)

Burimi: (Osinski, Diana : Doracak për trajnim të trajnereve- Projekti ESTAK, 2012)

ADDIE është proces në lëvizje, që nënkupton se çdo hap ka një rezultat i cili qonë tek hapi tjetër pasues:

- Analizimi i zbrazëtirës në mes të asaj që individët dinë tani, dhe asaj që duhet të dinë
- Hartimi/dizajnimi i intervenimeve mësimore për të plotësuar boshllëkun
- Zhvillimi i materialit mësimor sipas hartimit
- Zbatimi i programit trajnues sipas materialit të zhvilluar
- Vlerësimi i zbatimit të trajnimit.

Në vijim janë përshkruar secila nga pesë fazat e modelit ADDIE në mënyrë të detajuar.

Rezultatet e hulumtimit

Sipas hulumtimit të bërë kemi me 33 ndërmarrje të zgjedhura në mënyrë rastësore. Përmes një pyetësi prej 10 pyetjeve dhe të dërguara në mënyrë elektronike, të cilës ju kanë përgjigjur në mënyrë të drejtë të gjithë respondentët e përcaktuar dhe pas analizimit të të dhënave kemi fituar këto rezultate. Pyetësi është i përbër nga 4 pyetje të përgjithshme ndërsa 6 pyetje tjera kanë të bëjnë me organizimet e ndryshme të cilat i kanë kompanitë në srtukturën e tyre.

Pyetja 1

Cila është veprimtaria kryesore e kompanisë tuaj?

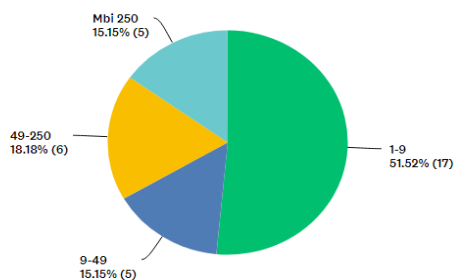
Answered: 33 Skipped: 0

Në pyetjen e parë zgjedhur dhe 60.61 prodhuese dhe 12.11

Pyetja 2

Sa punëtor i ka kompania juaj ?

Answered: 33 Skipped: 0

përgjigjur të gjithë respondentët e 6 ose 9 prej tyre janë kompani

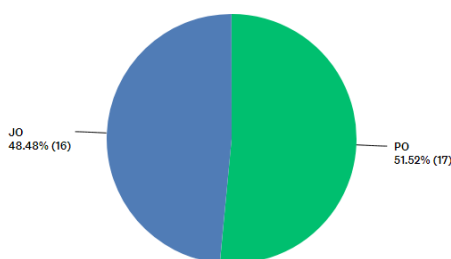
Burimi: (Autori 2018)

Në pyetjen e dytë sa punëtor i ka kompania kemi marr përgjigje nga të gjithë repodentët duke marrë përgjigje prej 51.52% ose 17 kompani të cilët kanë 1-9 punëtor, 18.18% pse 6 kompani kanë nga 49-250 punëtor, 15.15% ose 5 kompani kanë 9-49 punëtor dhe 15.15 % ose 5 kompani kanë mbi 250 punëtor.

Pyetja 3

A ka Korporata juaj menaxher për burime njerëzore (resurse humane)?

Answered: 33 Skipped: 0

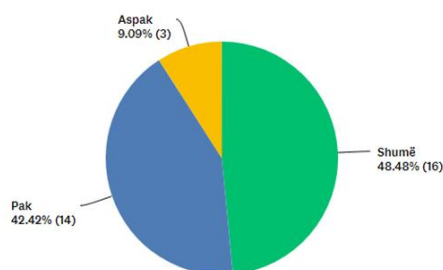

Në pyetjen e tretë a ka korporata menaxher të burimeve njerëzore, kemi marrë 51.52% ose 17 prej tyre kanë dhënë përgjigje me po dmth kanë në organizimin e tyre menaxher të burimeve njerëzore kurse 48.48% ose 16 kompani nuk kanë menaxher të burimeve njerëzore.

Pyetja 4

Sa i kushton rëndësi Korporata/institucioni juaj trajnimeve të punëtorëve?

Answered: 33 Skipped: 0

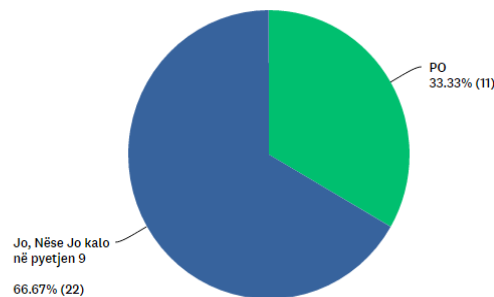

Në pyetjen e katërt sa i kushton rëndësi kompania trajnimeve të punëtorëve janë 48.48% ose 16 kompania janë përgjigjur që i japin shumë rëndësi, 42.42% ose 14 kompani janë përgjigjur pak dhe 9.09% ose 3 kompani janë përgjigjur aspak nuk i kushton rëndësi trajnimeve të punëtorëve

Pyetja 5

A ka Korporata/institucioni juaj departament të veçantë për trajnimeve?

Answered: 33 Skipped: 0

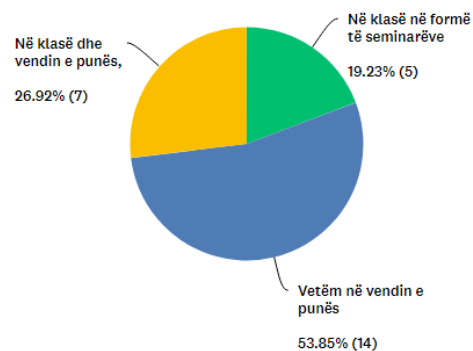

Burimi: (Autori 2018)

Në pyetjen a ka korporata/institucioni juaj departament të veçantë të trajnimeve 66.67% ose 22 kompani nuk kanë departament të tranimeve dhe 33.33% ose 11 kompani kanë departament të veqan në të cilin organizojnë dhe mbajnë trajnime për punëtorët e tyre.

Pyetja 6 Trajnimet zakonisht i organizoni ?

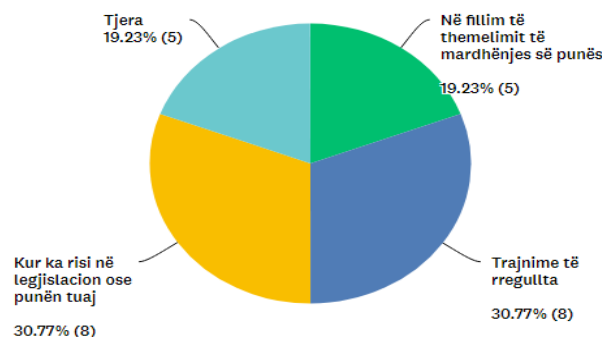
Answered: 26 Skipped: 7

Në pyetjen ku i organizon trajnimet korporata/institucioni janë përgjigjur 26 respondent dhe 7 prej tyre nuk janë përgjigjur. 53.85% ose 14 kompani janë përgjigjur që trajnimet i mbajnë në vendin e punës, 26.92% ose 7 kompani kanë kombinuar në organizimin e trajnimeve në klasë dhe në vendin e punës kurse 19.23 ose 5 kompani kanë organizuar trajnimet në klasë në formë të seminarëve.

Pyetja 7 Në çfarë periudhe kohore zakonisht organizohen trajnimet?

Answered: 26 Skipped: 7

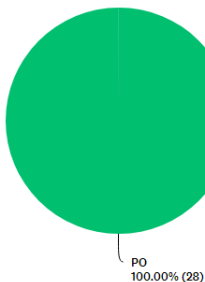

Burimi: (Autori 2018)

Pyetja në çfarë periudhe kohore i organizon trajnimet i janë përgjigjur 26 repodent kurse 7 nuk janë përgjigjur. Prej tyre 30.77% ose 8 kompani i mbajnë trajnimet kur ka risi në legjislacion, gjithashtu edhe 30.77% ose 8 kompani i mbajnë trajnimet e rregullat, 19.23% ose 5 kompani i organizojnë trajnimet në fillim të themelimit të punës, kurse 19.23% ose 5 prej tyre kanë forma tjera të trjanimëve.

Pyetja 8 A mendoni se trajnimet ndikojnë në rritjen e performancën e të punësuarve?

Answered: 28 Skipped: 5

Burimi: (Autori 2018)

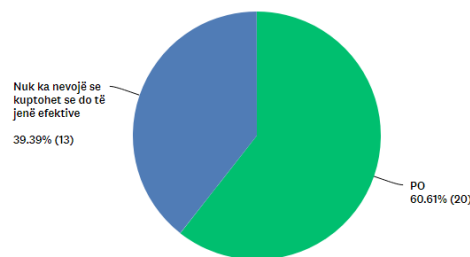

Në pyetjen se a mendoni që trajnimet ndikojnë në rritjen e performancës janë përgjigjur 28 respondent dhe 100% janë përgjigjur me po ndikojnë në performancën e të punësuarve.

Pyetja 9

A ka kriteret për matjen (vlerësimin) e efektivitetit pas trajnimeve të të punësuarve?

Answered: 33 Skipped: 0

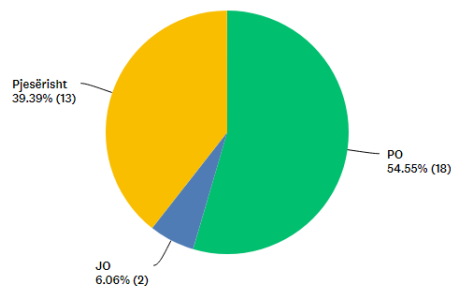

Në pyetjen a ka kriter për matjen e efektivitetit pas trajnimeve të të punësuarve janë përgjigjur 33 respondent dhe 60.61% ose 20 prej tyre janë përgjigjur me PO dhe 39.39% ose 13 respondent kanë potencuar se nuk kanë nevojë sepse kuptohet se do të jenë efektive.

Pyetja 10

A shfrytëzohen vlerësimet e performancës në sistematizimin e të punësuarve në vendet adekuata të punës dhe në avansimin e tyre në karrierë?

Answered: 33 Skipped: 0

Pyetja e 10 ka të bëjë me shfrytëzimin e performancës në sistemin e të punësuarve në vendet adekuata të punës dhe në avansimin e tyre në karrierë dhe prej 33 respondentëve që janë përgjigjur

54.55% ose 18 prej tyre kanë dhënë përgjigje me PO 6.06% ose 2 prej tyre janë përgjigjur me JO dhe me përgjigjen pjesërisht janë përgjigjur 39.39% ose 13 respondent.

Përfundime dhe Rekomandime

Nga analizimi i bërë për menaxhimin e burimeve njerëzore konkretisht për trajnimeve të organizuara në institucionet publike sipas Ligji Nr. 04/L -221 për Institutin e Kosovës. Kurse në korporatat kosovare përmes rezultateve të fituara nga anketat të cilat janë dërguara në mënyrë elektronike mund të themi se nga anketimi i 33 respondentëve konstatojmë se kemi pasur shumicën e ndërmarrjeve nga sektori i shërbimit dhe mbi gjysma e tyre janë korporata të vogla 1-9 punëtor ku më pak se gjysma ose 48.48% i japin rëndësi trajnimit të punëtorëve edhe pse të gjithë mendojnë se trajnimi i punëtorëve ndikon në rritjen e performancës së të punësuarit. Gjetja tjetër e hulumtimit ka nxjerr një rezultat jo të mirë pasi që vetëm 33.33% prej tyre kanë departament të burimeve njerëzore (kjo për faktin se janë mini korporata). Këto korporata trajnime të rregullta i mbajnë në vendin e punës 53.85% dhe në kombinim në klasë dhe vendin e punës 26.92% të cilat janë shumë praktike sipas mendimit tim personal dhe përvojës si trajner.

Institucionet vendore të vazhdojnë me trajnimet e punonjësve të duke rifreskuar dhe përdorur metoda bashkëkohore të trajnimeve që të kenë performancë sa më të mirë në mënyrë që edhe sistemimi në vendin e punës të jetë adekuat.

- Korporatat në Kosovë që të organizojnë dhe zhvillojnë trajnime të vazhdueshme me metodat bashkëkohore trajnuese, që të ndiqet trendi i zhvillimit tekniko –teknologjik dhe njohurive të reja, që kanë të bëjnë me vendin e punës së të punësuarve, për arsye se trajnimet janë të domosdoshme dhe thelbësore për rritjen e performancës së të punësuarve dhe performancës së korporatave që të jenë koherent me detyrat, qëllimet e ekzistencës dhe zhvillimit të mëtutjeshëm të korporatave.
- Korporatat të krijojnë dhe zhvillojnë departamente të trajnimeve me trajner profesionist të cilët angazhohen në trajnimet e të punësuarve në institucione dhe korporata.
- Korporatat të bashkëpunojnë me institucionet si ato të arsimit të mesëm edhe atë universitar duke i paraqitur kërkesat e tyre për profile të ndyrshme të profesioneve, gjithashtu sygjeroj që të

---

njetën ta bëjnë edhe me drejtorit për punë sociale që edhe trajnimet e këtyre drejtorive të orientohen në plotësimin e nevojave të tregut.

- Burimet njerëzore të korporatave të vendosin në politikat e tyre të sistemimit të punonjësve bazuar në performancën e treguar dhe rezultatet e matëshme pas trajnimeve.

Literatura

1. Manaxhimi i Burimeve Njerëzore, Dr. Shyqri LLACI, Dr. Zana KOLI, Tiranë
2. Paul Banfield- Rebecca Kay: Hyrje në Menaxhimin e Burimeve Njerëzore, Përkthyer: Jonida Bregu, Botimi UET Press 2011 Tiranë
3. Prof. Dr. Galantina Canco (Doraci):Menaxhimi i Burimeve Njerëzore Tiranë 2009
4. Menaxhimi i Resurseve Humane, Tekst universitar, Ymer Havolli, Riinvest, Prishtinë, 2003
5. Menaxhimi i resurseve humane, Enver KUTLLOVCI, Prishtinë, 2004
6. Dr.Ibrahim Kuka, Dr.Justina Shiroka-Pula, Mr.Besnik Krasniqi, Menaxhmenti dhe Vendosja, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Ekonomik, Prishtinë, 2006;
7. Prof. dr. Danilo Ž Marković, Prof.dr. Bogdan B Ilić, Prof.dr.L.Ristić, Menadžment Znajnja Top menadžment i liderstvo znanja – Beograd, 2012;
8. Dr. Filemon. A. Uriarte, Jr. Executive Director ASEAN Foundation; Introduction to Knowledge Management, Published (2008) by the ASEAN Foundation, Jakarta, Indonesia;
9. Prof. dr Petar Jovanović, Filip Jovanović, Knowledge management 2008;
10. Managing for the Long Term 2007, Ikujiro Nonaka;
11. Theodore Levitt,—The globalization of Markets in Kontron, A. M. Sunrise Sunset. Challenging Cataloging in Canada;
12. ACM: Ubiquity - By Thomas H. Davenport and Laërence Prusak. Working Knowledge: How Organizations Manage What They;
13. Thi Hai Hang Nguyen, Knowledge Management in Small and Medium Sized Enterprises in Developing Countries 2011;
14. Philip Kotler & Gary Armstrong, Parimet e Marketingut, Botimi i 13-të, përktheu Genti Beqiri, Tiranë, tetor 2013;
15. Lloyd A. Stanley. Guide to training curriculum development. 1987
16. Rob Cotterill. “Best practice guidance on training for small and medium sized enterprises”, 2004
17. Raymond A. Noe. ‘Employee training and development’, 5th edition
18. Metodologjia e punës shkencore kërkimore: Ali JAKUPI, dispensë, Prishtinë;

-
19. Metodologjia e punës kërkimore shkencore për biznes, Nexhmi REXHA, Ligjërata të autorizuara, 2005 Prishtinë;
  20. Human Resource Management, Alan Price 2007 UK
  21. Human Resource Management, J. Bratton, J. Gold 2006 UK

VLERËSIMI I NJOHURIVE TË NXËNËSVE NË SHKOLLA FILLORE

MA Besë Krasniqi, Jetmira Qovanaj

Fakulteti i Edukimit, Universiteti “Ukshin Hoti” Prizrenit, Rruga e Shkronjave

nr.1, 20000 Prizren Kosovë

mailto:bese.krasniqi@gmail.com

Abstrakt

Vlerësimi i njohurive të nxënësve është procesi i mbledhjes dhe i grumbullimit të “të dhënave”, ose më konkretisht vlerësimi është një mënyrë se si mësuesit, në vazhdimësi i mbledhin të dhënat për mësimnxënien e nxënësve të tyre (Hanna & Detmmer, 2014).

Vlerësimi konsiderohet pjesë e të mësuarit dhe jo si moment që e ndërpret procesin mësimor. Vlerësimi mund të jetë i organizuar dhe i drejtuar nga institucionet arsimore të vlerësimit, por mund të jetë edhe i konceptuar e drejtuar nga mësuesi. Pra, vlerësimi është një veprim që kryhet me nxënësin dhe për nxënësin, dhe jo ndaj nxënësit (Green, 1999).

Ndryshimet në shoqëri bëjnë që edhe mësimdhënësit të përballen me detyra të reja në klasat e tyre. Deri vonë vlerësimi në klasë është konsideruar si një mekanizëm për sigurimin e një note të nxënies, i cili ka marrë për bazë një model të parashikuar: mësimdhënësit japin mësim, i testojnë njohuritë e nxënësve për përmbajtje të caktuara, gjykojnë për arritjet e tyre bazuar në ato testime, dhe më pas vazhdojnë me njësi të reja. Kjo formë e vlerësimit është vë në pikëpyetje sepse pritjet shoqërore për arsimin sot kanë ndryshuar, shkencat kognitive kanë dhënë rezultate të reja për natyrën e të nxënit, dhe roli tradicional i vlerësimit për motivimin e të nxënit tashmë është sfiduar. Me qëllim të përgatitjes së nxënësve për shkathhtësitë e shekullit 21 është e nevojshme që të përdoret edhe vlerësimi i shekullit 21.

Fjalët kyçe; vlerësimi, klasa, fëmijët, edukimi.

---

1. Hyrje

Proces i mbledhjes së të dhënave në mënyrë që të merren vendime për një individ apo një grup të caktuar.” (Salvianaand Yssldyke ,1998). Një varg metodash të përdorura për matjen e performancës dhe arritjes së nxënësve duke përfshirë, testimin, provimet, vlerësimet e punës praktike, vlerësimin me gojë, vlerësimet me bazë në klasë të udhëhequr nga mësimmhdhënsit.” (Gipps,1994. Është proces i kërkimit dhe interpretimit të provave nga nxënësit dhe mësimmhdhënsit e tyre për të vendosur se ku janë nxënësit, ku duhet të arrijnë ata dhe si të arrijnë atje më së miri.” (Basic Education Program,2013). Vlerësimi është proces i mbledhjes sistematike, analizimit dhe interpretimit të informatave me qëllim të determinimit se në çfarë shkalle nxënësit i kanë zotëruar objektivat sipas udhëzimeve. Vlerësimi përmban përshkrimin sasior dhe cilësor, gjykon vlerat dhe meritat e nxënësve në përgjithësi dhe në veçanti, bazohet në matjen objektive, të saktë, të vlefshme dhe të besueshme të njohurive të nxënësve në shkollë. Mirëpo, se çfarë është në fakt vlerësimi si pjesë e procesit arsimor dhe proceseve edukative në tërësi, përgjigjia është kjo?

- a) Vlerësimi është gjykimi i mësuesit për cilësinë e nxënësve,
- b) Vlerësimi është një mënyrë sistematike e shikimit të çështjeve të rëndësishme,
- c) Vlerësimi është sigurim i informacionit për vendimmarrje,
- d) Vlerësimi shpesh lidhet me testimin dhe kufizohet në arritjet e nxënësve,
- e) Vlerësimi është një mjet konstruktiv për përmirësim dhe risi.

Vlerësimi dhe matja e njohurive të nxënësve shpesh përdoren në procesin edukativ në vend të njëra-tjetrës, mirëpo një veprim i tillë është i gabuar, sepse vlerësimi dhe matja nuk janë të njëjta. Matja është proces krahasimi të një sasie të njohur me një sasie të panjohur. Matja në arsim është proces i grumbullimit dhe i organizimit të rregullt të informacionit mësimor dhe edukativ. Mjetet kryesore të matjes janë: vrojtimi, testi me gojë, testi me shkrim, vetëvlerësimi, portfolio (dosja) etj.

Pra, nocionet vlerësim dhe matje nuk janë të njëjta. Përdorimi pasaktë i tyre mundë të qojë në përfundime të pasakta. Matja dhe vlerësimi janë pjesë përbërëse dhe jetësore të veprimtarisë së shkollave bashkëkohore. Kur masim diçka në arsim, atëherë përshkruajmë atë duke e vënë përballë diçkaje të krahasueshme. Ndërsa kur vlerësojmë diçka, atëherë ne gjykojmë në vlerat e saj. Pra, vlerësimi nënkupton vendosjen e një vlere gjykimi, sasior dhe cilësor, bazuar në matje. Kjo do të thotë se vlerësimi si koncept është më i gjerë se sa

matja dhe në vete përfshinë edhe matjen. Pra, vlerësimi i nxënësve bëhet përmes këtyre llojeve të vlerësimit të cilat i njohim si: *vlerësimi diagnostifikues, vlerësimi formues, vlerësimi përmbledhës, i kontekstit, i brendshëm dhe vetëvlerësimi*, të cilët ndihmojnë shumë në krijimin e një përfytyrimi të mjaftueshëm për procesin e nxënies, së nxënësve apo individëve të caktuar që janë pjesë e një procesi edukativo-arsimor.

Vlerësimi diagnostifikues – përmes këtij vlerësimi identifikohen vështirësitë e të nxënit apo problemet që kanë të bëjnë me të nxënit. Po ashtu, përmes vlerësimit diagnostifikues identifikohen anët e dobëta dhe të forta të mësimdhënies, përcaktohen shkaqet e ndryshme të problemeve në mësimnxënie, në mënyrë që të merren masat për përmisimin dhe avansimit, për formulimin e planit për veprim në ndihmën e nxënësve.

Vlerësimi formues – përmes këtij vlerësimi synojmë të identifikojmë gabimet, të metat dhe vështirësitë në punën me nxënës, me qëllim që t'u japim ndihmë. Vlerësimi formues e mbikqyr ecurinë, procesin, përparimin e nxënësve, mësimdhënësve, siguron informata kthyesë për të sjellë përmirësime tek nxënësit. Kontrollon përparimin e nxënies së nxënësve gjatë procesit mësimor.

Vlerësimi përmbledhës – përcakton arritjet në përfundim të vitit mësimor, në përfundim të programit mësimor. Shërben për të marr vendime për nxënësit, mësimdhënësit, programet etj. Ka për qëllim notimin e nxënësve, gjithashtu siguron informata për të gjykuar përvetësimin e objektivave të lëndës dhe efektshmërinë e programit mësimor.

Vlerësimi i kontekstit – ka për qëllim të përcaktojë kontekstin e shkollës, të klasës, të përshkruaj kushtet dhe rrethanat e punës së shkollës, të identifikojë dhe të vlerësojë nevojat dhe mundësit në kontekstin e dhënë, ndikimin e tyre në arritjet e nxënësve dhe të shkollës.

Vlerësimi i brendshëm – kryhet nga brenda shkollës, mund të kryhet nga një mësimdhënës apo më shumë, apo edhe nga vetë drejtuesit e shkollës. Vlerësimi i brendshëm është më i përshtatshëm për përmbushjen e qëllimeve të vlerësimit formues. Ky vlerësim i mban në gatishmëri të përhershme mësimdhënësit e shkollës.

Vlerësimi i jashtëm – quhet i jashtëm sepse kryhet nga institucione të veçanta të ngarkuara për vlerësimin në shkollë, për vlerësimin e jashtëm në fund të shkallës së shkollimit, sic është testi i arritshmërisë, provimet e maturës. Vlerësimin e jashtëm mundëta kryej Ministria e Arsimit Shkencës dhe Teknologjisë, Drejtoria Komunale e Arsimit, etj, zakonisht vlerësimi i jashtëm përdoret për të përmushur qëllimet e vlerësimit përmblendhës (vlerësimi sumativ).

Vetëvlerësimi – është proces gjatë të cilit institucionet, shkolla, mësimdhënësi, nxënësi mbledh informacion për veten e tyre dhe bëjnë gjykimin e vlerave të tyre. Nëpërmjet vetëvlerësimit nxënësit kanë mundësi që në lidhje me qëllimet e caktuara të mësimin, të vlerësojnë veten, arritshmërinë e tyre. Vetëvlerësimi i bazuar në kritere të drejta, krijon bazë për të motivuar, përmirësuar dhe çmuar më tej të nxënësit nga ana e nxënësve.

Faktikisht shumë mësimdhënës kanë përvojë të madhe në procesin e edukimit, mirëpo jo të gjithë dinë të bëjnë një vlerësim të drejtë dhe sipas standardeve që sot janë të zbatueshme në shumë vende me nivel të lartë të arsimit në botë.

2. Qëllimet e vlerësimit

Është shumë e rëndësishme që procesi i vlerësimit të ketë qëllimet e veta të cilat i japin kuptim vlerësimit, kështu që ne do të përshkruajmë disa lloje të qëllimeve të vlerësimit, të cilat janë:

- a) Ndihma ndaj nxënësit në procesin e të mësuarit,
- b) Identifikimi i pikave të forta dhe të dobta të nxënësve,
- c) Vlerësimi i efektivitetit të një strategjie të veçantë mësimore,
- d) Vlerësimi dhe përmirësimi i efektivitetit të mësimdhënies,
- e) Vlerësimi dhe përmirësimi efektiv i planprogramit mësimor,

Vlerësimi i nxënësve nuk ndihmon vetëm në krijimin e një pamje dhe përfytyrimi të vërtet të performancës së nxënësve, por ndihmon gjithashtu në rritjen e cilësisë së sistemit shkollor në përgjithësi. Prandaj, parashtrohet pyetja se çka në të vërtetë vlerësohet te nxënësit. E përgjigjia është kjo:

- a) Arritja e qëllimeve,
- b) Qëndrimet ndaj mësimëve shkollorë dhe
- c) Sjellja e nxënësve.

Arritja e qëllimeve nënkupton punën e nxënësit e cila vlerësohet në lidhje me qëllimet e Planit dhe Programit mësimor, apo zbatimit të kurrikulës shkollorë. Qëndrimi ndaj mësimëve shkollorë përbën bazën e një mësimi të rregullt. Vëzhgimet janë të përqëndruara gjithashtu mbi metodën e punës individuale apo metodës grupore.

Vlerësimi i sjelljes mbështetet në respektimin e rregullave të shkollës, e që këto rregulla i komunikohen si nxënësve, ashtu edhe prindërve. Në rast se një nxënës nuk i respekton rregullat, atëherë ai/ajo do të ndëshkohet me: detyra shtesë, mësim plotësues pas mbarimit të mësimi, përjashtim i përkohshëm apo përjashtim i përhershëm nga shkolla.

3. *Procesi i vlerësimit*

Çdo mësues duhet të dijë se sa e rëndësishme është puna e nxënësve në klasë dhe kjo për shumë arsye. Nëse një mësues është i saktë në procesin e vlerësimit të nxënësve të tij atëherë ai do të kuptoj se metodat e vlerësimit të tij po funksionojnë, si dhe do të kuptojë se për çfarë ndihme ka nevojë nxënësi. Pra, vlerësimi është mjeti më i rëndësishëm i procesit edukativo-mësimor prandaj të gjithë mësuesit duhet të jenë të vetëdijshëm për nevojën e përdorimit të mjeteve dhe metodave të shumta të vlerësimit. (Basic education program, 2013)

Kontrolli i njohurive dhe vlerësimi shkojnë bashkë, paralelisht. Nuk mund të ndodh që të bësh kontroll të njohurive e të mos vlerësosh, ashtu siç ndodh rrallë që të vlerësosh pa bërë kontroll të njohurive. Procesi i vlerësimit duhet të bazohet në vlerat e vërteta të mësimdhënies dhe në qëndrimet e mësimdhënësit dhe të nxënësit. Kjo nënkupton se patjetër duhet të kemi parasysh:

- 1) Vlerat e mësuesit dhe besimin e tij te nxënësit e tij,
- 2) Angazhimin e nxënësve për të vet-vlerësuar punën e tyre,
- 3) Bashkëveprimet e unifikuara, që ndihmojnë nxënësit të njohin hapat e ardhshëm dhe të dijnë se si t'i bëjnë ato hapa
- 4) Krijimin e bindjes, se çdo nxënës që punon (mëson) mund të përmirësohet,
- 5) T'i tregohet nxënësve me shembuj se qfarë pritet nga ai/ajo.

Pra, nga kjo kuptojmë se qëndrimet në procesin e vlerësimit, kanë shumë vlerë pasi që konsiderohet një proces shumë i rëndësishëm që përdoret për të mbledhur dhe grumbulluar të dhënat për njohjen e performancës së nxënësve. Ka shumë mënyra për të vlerësuar një nxënës në klasë, por ka edhe shumë faktorë që pasqyrojnë përparimin e nxënësit në klasë. Prandaj, vlerësimi i drejtë është në mjet nevojshëm vlerësimi, që duhet ta zotëroj çdo mësues, pa dallim. Në anën tjetër duhet pasur kujdes që vlerësimi i nxënësve dhe performanca e tyre të mos bëhet vetëm me disa metoda vlerësimi, sidomos jo vetëm me test, sepse ka nxënës që mund të jenë më të dobët në teste, për këtë arsye duhet vlerësuar performanca e përgjithshme me metoda të ndryshme të vlerësimit. (Lemlech, 2003, fq 166)

4. Standardet e vlerësimit

Vlerësimi nuk ka përfundim, pra vlerësimi është ciklik. Vlerësimi shërben për t'i përdorur rezultatet për të përmirësuar të nxënësit e nxënësve në përgjithësi.

Sipas Dr. Daniel Stufflebeam, (Dr.Daniel, profesor i njohur në fushën e vlerësimit, ligjërues në Universitetin e Ohajos, Michingenit) janë përcaktuar rreth 30 standarde të ndara në katër grupe të mëdha;

- a) Standarde të dobisë - vlerësimi i shërben nevojave praktike
- b) Standarde të mundësisë - vlerësimi realist dhe i matur
- c) Standarde të korrektësisë - karakteri i ligjshëm dhe teknik

---

d) Standard të saktësisë - shfaq dhe pasuron informacion të mjaftueshëm.

Mësimi dallon varësisht nga nevojat e nxënësve. Vlerësimi i mundëson nxënësit të përparoj, ndërsa mësuesit të përshtat më mirë mësimdhënien. Nga kjo rezulton se funksioni kryesor i vlerësimit është të ndihmojë për të kuptuar sa më mirë natyrën dhe cilësinë e çështjes që vlerësohet. Në veçanti, funksionet kryesore të vlerësimit janë këto:

- a) Funksioni formues; shërben për monitorim, planifikim, përmirësim, angazhim të mëtejshëm, përfundim, zhvillim dhe formim.
- b) Funksioni përmbledhës; shërben për njohje të përgjegjësisë, për bilancimin e njohurive dhe aftësive të arritura gjat vitit shkollor, për llogaridhënie, për përzgjedhje, për certifikim, për akreditim, etj.
- c) Funksioni proaktiv, i shërben procesit të vendimmarrjes.
- d) Funksioni retroaktiv, i shërben procesit të llogaridhënies;
- e) Funksioni psikologjik e social, shërben për të motivuar sjellje të dëshiruara, për të zhvilluar marrëdhënie dhe mbështetje publike, etj.

5. Si duhet të bëhet vlerësimi i nxënësve?

Vlerësimi i punës mendore dhe intelektuale të një individi është një proces mjaft i vështirë, e sidomos kur kemi të bëjmë me nxënës ku me anë të vlerësimit mund t'i motivojmë nxënësit, por edhe t'i dekurajojmë ata. Vlerësimi duhet të jetë i drejtë nga të gjithë mësimdhënësit, me tendencë të stimulimit përmes vlerësimit të punës dhe angazhime të tyre në shkollë, duhet të jetë objektiv nga të gjithë mësimdhënësit.

Vlerësimi nëpër shkolla tona bëhet me kujdes dhe seriozitet të madh, ku përfshihen këto aspekte të veprimit:

- a) *Punën e rregullt sistematike,*
- b) *Mbajtjen e testeve të rregullta sipas planit zyrtarë të sjellur nga DKA(Drejtoria Komunale e Arsimit)*
- c) *Vlerësimin e nxënësve ndaj punës shkollore dhe sjelljeve të tyre në shkollë,*

Një varg punësh të thjeshta të përqëndruara kryesisht mbi njohuritë e nxënësve dhe teknikat e punë së tyre, mundë të përbëjnë bazën e një vlerësimi ose të një note me të cilën mund të vlerësohet një nxënës. (Broshurë për mësues, Confederation Suisse)

Punimet e parapara për vlerësimin e nxënësve duhet të bëhen në fillim të vitit shkollor. Mësimdhënësi i njofton nxënësit me qëllimet dhe kriteret të cilat përdoren për vlerësim. Kështu nxënësi përgatitet të mësoj dhe t'i përshtatet metodave të mësimdhënësit të tij. Sot praktikohet që çdo mësimdhënësi t'i informoj gjerësisht nxënësit e tij për rregullat e vlerësimit, standardet e vlerësimit, kohën e vlerësimit si dhe kuotat e njohurive që duhet të tregohen për një notë të caktuar. Ky udhëzim duhet të jetë fuqiptotë dhe të mos pësojë ndryshim kohë pas kohe, në mënyrë që vlerësimi të jetë serioz i drejtë dhe i paanshëm.

6. 3.6 Nevoja për një vlerësim ndryshe

Procesi mësimor i nënshtrohet në mënyrë të vazhdueshme formave të ndryshme të vlerësimit të mësimdhënies. Deri më tani vlerësimi është bërë sipas standardeve të tjera, të cilat shpesh nuk kanë dhënë rezultate të mira. Kohët e fundit janë bërë përpjekje për ndryshimin dhe avancimin e metodave të reja të vlerësimit të nxënësve.

Qëllimi kryesor i një vlerësimi ndryshe të nxënësve është që:

- ✚ Të identifkohen dobësitë e sistemit ekzistues të vlerësimit të nxënësve dhe
- ✚ Të shqyrtohen pasojat nga vlerësimi joadekuat i nxënësve.

Ne dijmë se qëllimi kryesor dhe fundamental i shkollës është që përmes mekanizmave të vetë t'i mësojë nxënësit, duke ju dhënë njohuri të sakta, edukim adekuat dhe t'i përgatisë nxënësit për jetë. Vlerësimi është proces i ndërlikuar, por nga ta pritet që të mos mungoj përpjekja për një vlerësim të drejtë të nxënësve. Është vërtetuar se vlerësimi përmirëson mësimdhënien dhe të mësuarit në tërësi. Prandaj themi se:

- 1) Vlerësimi siguron informatë kthyese efektive,
- 2) Vlerësimi kyç i nxënësit në mënyrë aktive në procesin mësimor,
- 3) E përshtat mësimdhënien duke i marrë parasysh rezultatet nga vlerësimi,

- 4) Zmadhon motivimin dhe vetrespektimin e nxënësve, si faktorë kyç në mësim,
- 5) Merr parasysh nevojën për inkuadrimin e nxënësve në vlerësim, për të kuptuar se si mund të përmisohet mësimnxënia e tyre. (Gary D, Borich , Metodologjia e mësimdhënies, 2003)

7. Vlerësim formativ

“Kur gjellëbërësi shijon supen që ka zier vetë, ky është vlerësim formativ”

Thënie e shkruar nga Paul Black

Vlerësimi për nxënie apo vlerësimi formativ është proces i vëzhgimit sistematik që siguron një kuptim më të mirë të asaj se çfarë kanë mësuar nxënësit dhe si do të angazhohen ata thellësisht në procesin e të nxënësve. Ai i drejton nxënësit në procesin e të nxënësve dhe u mundëson atyre të fitojnë aftësi të nevojshme që do të jenë të dobishme për arritjen e rezultateve më të mira. Vlerësimi për nxënie mbikqyr përparimin gjatë procesit të të nxënësve, siguron informata kthyesë për ta lehtësuar të nxënësve dhe për ta përmirësuar mësimdhënien.

Vlerësimi për nxënie ka këto qëllime:

- Të sigurojë një informatë kthyesë me qëllim të përmirësimit të të nxënësve;
- T’i motivojë nxënësit për nxënie të mëtejshme;
- Të identifikojë anët e forta dhe ato të dobëta të nxënësve ;
- T’i orientojë nxënësit në profesionet e ardhshme;
- Ti orientojë nxënësit për zhvillimin individual;
- Të klasifikojë, përzgjedh dhe ndihmojë në proceset vendimarrëse,
- Të sigurojë informacione të nevojshme për marrjen e vendimeve për zhvillimin dhe formimin e sistemit arsimor;
- Të sigurojë të dhëna për kërkime në shkencat e edukimit....

Çdo vlerësim i cili qëllim kryesor ka t’i shërbejë nxitjes së nxënësve për të nxënë , është vlerësim joformal, i ngulitur në të gjitha aspektet e mësimnxënies dhe mësimdhënies, dhe i realizuar nga mësimdhënësi të ndryshëm si pjesë e stilit të mësimdhënies së tyre individuale. (Black, Harrison, Lee, Bazic Education Program, 2003). Çdo gjë që nxënësit bëjnë, si p.sh, biseda në grupe,

përgjigje në pyetje, parashtrimi i pyetjeve, puna në grupe, dorëzimi i detyrave të shtëpisë, madje edhe mënyra se si është ulur i qetë apo konfuz – është burim potencial i informatës se çfarë ka kuptuar apo nuk ka kuptuar nxënësi. Mësimdhënësi i cili në mënyrë të vetëdijshme përdor vlerësimin për të përkrahur mësimnxënien, e pranon këtë informatë, e analizon dhe merr vendime të cilat i adresohen kuptimeve dhe keqkuptimeve që janë zbuluar. (Thompson, Wiliam, 2008)

Vlerësimi është formativ kur mësimdhënësit mbledhin të dhëna dhe i interpretojnë provat e të menduarit të nxënësve apo kryerjen e detyrës, dhe pastaj t'i përdorin ato prova për të marrë vendime të mëtejme për mësimdhënien dhe të nxënit.

8. Roli i mësimdhënësve, nxënësve, drejtorëve dhe prindërve në vlerësimin për Nxënie

Vlerësimi për nxënie ndodh në të gjithë procesin e të nxënit. Ai është ndërveprues, që bashkë me mësimdhënësit mundëson:

- Përafrimin e mësimdhënies me rezultatet e synuara, identifikimin e nevojave të veqanta të nxënësve apo të grupeve të caktuara për të nxënë,
- Zgjedhjen dhe përshtatjen e metodave, materialeve dhe burimeve, krijimin e strategjive të ndryshme të mësimdhënies dhe mundësive për t'i ndihmuar nxënësit të ecin përpara në të nxënit e tyre,
- Sigurimin e informative kthyesë dhe orientimin e nxënësve.

Mësimdhënësit e përdorin vlerësimin për nxënie për ta rritur motivimin e nxënësve dhe angazhimin e tyre për të nxënë, u mundëson mësimdhënësve të marrin informata të qarta se si ndodh të nxënit tek secili nxënës në mënyrë individuale. Mësimdhënësit duhet ta planifikojnë vlerësimin për të nxënit si pjesë përbërëse të mësimdhënies dhe të nxënit.

Kur mësimdhënësit angazhohen në të nxënit e fokusuar në vlerësim, ata ndryshojnë kulturën në klasë, përqëndrohen në suksesin e nxënësit. Ata e bëjnë të dukshëm atë që nxënësi beson se është e vërtetë, dhe i shfrytëzojnë të dhënat për t'i ndihmuar nxënësit që të ecin përpara në mënyrë efektive dhe të suksesshme.

Cikli i vlerësimit për nxënie e sjellë nxënësin afër qëllimeve të të nxënit

Nxënësit janë në qendër të vlerësimit për nxënie, sepse ata luajnë rolin kryesor në vlerësim. Çdo veprim që merr mësimdhënësi gjatë **ciklit** të vlerësimit bëhet në ndërveprim me nxënësit. Mësimdhënësit vlerësojnë përparimin e nxënësve drejt përmbushjes së qëllimeve, kurse nxënësit duke i ditur ato qëllime, ofrojnë të dhëna në lidhje me të kuptuarit e tyre. Sa më shumë që nxënësit e vlerësojnë veten e tyre, aq më shumë do të jenë në gjendje të vendosin për hapat e tyre të ardhshëm për të nxënë.

Nga ana tjetër drejtorët luajnë rol vendimtar në kërkimin e mënyrave më të mira për strukturimin e mësimin, sigurimin dhe shpërndarjen e burimeve, motivimin e mësimdhënësve për ta ngritur cilësinë në punë e tyre të përditshme dhe bashkëpunimin me prindër dhe me palët tjera të interesit në të gjitha nivelet.

Vlerësimi për nxënie u mundëson:

- **Nxënësve**, të marrin pjesë në mënyrë aktive për të kuptuar se si dhe çfarë duhet bërë për të ecur përpara;
- **Mësimdhënësve**, të gjykojnë mirë për arritjet e nxënësve dhe t'i shfrytëzojnë ato gjykime për të bërë plane shtesë;
- **Shkollave/Drejtorëve**, të vendosin një sistem të vlerësimit të strukturuar dhe sistematik që është i menaxhueshëm dhe i dobishëm;
- **Prindërve dhe kujdestarëve**, të informohen se si po përparojnë fëmijët e tyre çfarë duhet të bëjnë, si mund t'i mbështesin ata dhe mësimdhënësit e tyre.

Vlerësimi formues është treguar mjaft produktiv në procesin e mësimdhënies dhe mësimnxënies, sepse ju mundëson mësuesëve që krahas shpjegimit dhe mësimdhënies, të bëjnë edhe vlerësimin e përgjithshëm të njohurive që marrin nxënësit gjatë këtij procesi. Vlerësimi për nxënie, është efektiv sidomos në klasë, sepse ju mundëson nxënësve të vlerësohen përmes procesit mësimor, përsëritjeve, aktiviteteve, angazhimeve, detyrave, përgjigjive të çastit, komenteve, performancës së përgjithshme, etj.

Literatura

1. Murati, Prof. Dr. Xheladin “Didaktika” (Metodologjia e mësimdhënies), Tetovë, 2002
2. Nuredini, DR,sc. Vaxhid. “Teoria e mësimi” (Me nxënës, student në qendër), Prishtinë, 2008
3. Murchan, Dr. Damian, Gerry, Dr. Shiel “Basic Education Program”, Vlerësimi Formativ, 2013
4. Hanna and Detmmer, “Term Assessment for junior Hight Schools”, 2014
5. Green , Kneese, Carolyn, “Balancing Education”, 1999
6. Lemlech, Johanna Kasin, “Teaching in Elementary and Secondary Classrooms: Building a Learning Community” Dec 11, 2003
7. Confederation Suisse, “ Broshurë për mësues”
8. Gary, Dr. Borich, “ Metodologjia e mësimdhënies”, 2003